

Siirtolaisuus – Migration 1/2004

31. vuosikerta / 31th year
ISSN 0355-3779

Julkaisija / Publisher

Siirtolaisuusinstituutti

Migrationsinstitutet

The Institute of Migration

Linnankatu 61, 20100 Turku, Finland

Puh. / tel. (0)2-2840 440

Fax (0)2-2333 460

Sähköposti / E-mail: taisai@utu.fi

Internet: www.migrationinstitute.fi

Pohjanmaan aluekeskus

Österbottens regioncenter

Regional Centre of Ostrobothnia

Keikulinkuja 1, 61100 Peräseinäjoki, Finland

Puh. / tel. (0)6-4181 275

Fax (0)6-4181 279

Päätoimittaja / Editor-in-Chief

Olavi Koivukangas

Toimitussihteeri / Editorial Assistant

Taimi Sainio

Toimittajat / Editors

Krister Björklund, Elli Heikkilä

Toimituskunta / Editorial Board

Siirtolaisuusinstituutin hallitus

Administrative Board of the Institute of Migration

Taitto / Layout

Anne Virtanen

Tilaushinta 2004 / Subscriptions 2004

4 numeroa / nummer / issues

15 • /vuosi/år/year

Vammalan Kirjapaino Oy, 2004

Sisältö • Contents

Paolo Ruspini

**Between East and West: migration in
the enlarging European Union**

Heli Sjöblom-Immala

**Kartoitus Varkauden yritysten
työvoimatarpeista**

Lotta Weckström

**The invisible opponent
A study about feelings of national
belonging, Finnishness and immigration
of second generation Finns in Sweden**

Ai Takase

**Japaninsuomalaiset – toisen
sukupolven kieli ja identiteetti**

Kaarina Dehls

**Hampurin suomalaisen merimies-
kirkon juttelukerho**

Anneli Puura-Märkälä

**Haaksirikkoutuneen Fides-aluksen
muistolaatta paljastettiin Etelä-
Australiassa**

FinnFest 2004, Lake Worth, Florida

Kirjat

*Kansi: Presidentti Tarja Halonen viihtyi hyvin
amerikansuomalaisten parissa FinnFestillä Flo-
ridan Lake Worthissa. – Kuva: Olavi Koivukan-
gas.*

*Cover: Finland's President Tarja Halonen en-
joyed socializing with Finnish-Americans at
FinnFest, Lake Worth, Florida. – Photo: Olavi
Koivukangas.*

Between East and West: migration in the enlarging European Union

Paolo Ruspini

Introduction

The Copenhagen Council of the European Union (EU) sealed in December 2002 the 'reunification of Europe' by declaring the admission of ten new member states on 1 May 2004, right before the June elections of the European Parliament (CEU 2002, 8). It is a political act, with an extraordinary symbolic value, involving most of the countries belonging to the former Soviet bloc. The signature of the EU treaties in Athens in mid April 2003 finalised this long and complicated process, starting after the fall of the Berlin wall in 1989 and speeding up after the collapse of the Soviet Union in 1991.

PhD Paolo Ruspini, Research Fellow, the ISMU Foundation (Initiatives and Studies on Multi-ethnicity), Milan, and the Catholic University of Milan, Italy. The author is a political scientist researching for the Centre for Research in Ethnic Relations, University of Warwick where he was Marie Curie Research Fellow (2001–02); His main research interests include migration and European integration. He was visiting scholar at the Mershon Center for Education, Ohio State University (1998) and worked for the United Nations Industrial Development Organisation (1995–1996).

The enlarged European Union will acquire a demographic, political and economic weight worthy of the only remaining superpower: the United States. Its borders will be extended eastwards entering into contact with ex-Soviet republics and also, although minimally, with Russia through Kaliningrad, the enclave on the Baltic Sea surrounded by Poland and Lithuania. These geographical changes will affect the relationships between Russia and the EU and the EU immigration and asylum policy. The candidate countries had to fully adopt the community *acquis* and to adjust their migratory policies, as well as the control of their borders, to the EU standards.

Purpose of this contribution is to shed light on the characteristics and typology of the migratory flows from Central and Eastern Europe and to give a short analytical picture on the interaction between migratory flows and policies in the new geopolitical space of the enlarging European Union.

Migration in Central and Eastern Europe and the EU migration regime

For some years literature on migration has been carefully observing

the ongoing transformations in the international system, following the implementation of the principles of multilateral co-operation in the management of migratory flows from member countries of the European Union (Kosłowski, 1998). The extension of the community *acquis* to the countries of Central and Eastern Europe, following the planned EU enlargement, implies a revision of the current European migration regime that must take into consideration the specificity of the flows, the migratory management and control systems of the candidate countries and their adjustment to the EU standards.

Essential introduction to the analysis of the migratory flows that cross the region of Central and Eastern Europe is a short historical excursus on the changes happened in the migration regime during the transition from the communist to the post-communist era.

The restrictive character of intra-bloc mobility dates back to the first phases of the process of Stalinist sovietisation in the 1940s and early 1950s. This character united a bloc of countries with centralised political systems and state controlled economies. The mobility restrictions began to erode in Poland and Hungary in

the 1980s, reflecting a general process of erosion of the corresponding intra-bloc migratory regime. The global erosion of mobility restrictions at the end of the 1980s and their definitive disappearance at the beginning of the 1990s coincided with the open and liberal character of the migratory policies of the western governments towards some categories of migrants from the region (particularly ethnic Germans, Hebrews and refugees) from the Cold War era until the beginning of the 1990s. The outflows from Poland to Germany accelerated especially in 1989 and in 1990, when restrictions in German migration policy were expected (Iglicka 2002, 5). The following elimination of exit controls carried out by the countries of the ex-Soviet bloc transferred the burden of the East-West migratory management to the countries of Western Europe. However, the sudden and tumultuous character of the ongoing historical events prevented western governments from fully comprehending their meaning in migratory terms, thus allowing many citizens of Central and Eastern Europe to move westwards (Stola, 2001).

In a second time, the adoption of new migratory policies, combined or in opposition to the alternate demands of economic development of the western countries, characterized the new East-West migratory tendencies of the 1990s. The (re) established national sovereignty and acquired freedom of movement urged the countries of the region to implement reform programs. The migratory regime of the Central and Eastern region changed accordingly, mirroring ar-

ras from increasingly dissimilar economic and political development.

In the last decade, the possibility of visa-free access has made the countries of Central and Eastern Europe desired destinations for citizens of the neighbouring countries and gradually transformed the region in a 'buffer zone' between East and West (Amato and Batt, 1999). At the same time, the typology of westward flows originating from the countries of Central and Eastern Europe has also radically changed after the sudden increases of the 1980s and the beginning of the 1990s, strikingly declining in the duration of stay and assuming different characteristics. A new type of mass mobility has been developing, still directed towards western labour markets, but characterized by temporary and often irregular stay. Estimates record the annual move of around half a million Polish workers, of whom around 250–300 thousand find regular employment as seasonal workers in Germany (Stola 2001, 50). Changes in the typology of flows reflect the actual demand for foreign labour in west European hidden deregulated markets, made of flexible and cheap labour in lower segments of the labour market. At the same time, the abolition, in the early 1990s, of entry visa requirements in the European Union countries for short visits for Central Europeans and the signature of bilateral agreements for temporary jobs intensified the irregular typology of the described flows.

We can summarize the breaking factors of the exponential growth of the irregular flows from Eastern Europe in this way: the combina-

tion of evident demand and expansion of the illegal labour markets in Western Europe, the increasing restrictive policies towards labour immigration and contemporarily the possibility of visa-free entry granted by Western European governments (Stola 2001, 50). Finally, a substantial portion of these flows concerns, above all two countries: Poland as country of origin and Germany as country of destination. This particular migratory configuration is not only the result of geographical proximity, but it is the outcome of job opportunities and well founded migratory networks which also explain the geographical distribution of migrant communities in sending and receiving countries.

The 'buffer zone' and the impact of the Schengen system

During the 1990s, Central Europe passed through some gradual but remarkable transformations concerning the direction and characteristics of migratory flows that cross the region. Historically, only the Czech lands imported labour, while Poland, Slovakia and Hungary were for definition sending countries. Disturbances and unbalances of the labour markets at the beginning of the 1990s have gradually transformed Central Europe from only sending region to region of reception of workers from the East. This transformation involves, at the beginning, petty traders coming from the ex Soviet republics, particularly from Ukraine, Belarus and Lithuania, to sell various goods made in the

USSR, exploiting hidden subsidies and currency exchange rates.

Since the mid 1990s, alongside the evolution of price relations, these trading activities changed their character: many of these visitors bought goods not (or not only) for their individual consumption but for resale in their homelands or third countries. Subsequently, from petty traders they have gradually and slowly shifted to the guest labour market, responding to changes in wages, prices and exchange rates (Iglicka, 2001).

It is important to notice that, while the disparities in wages between Central and Western Europe, although remaining high, have decreased significantly in more than ten years of transition, the same cannot be said for the wage gap between countries of Central Europe and their eastern neighbours, that grew dramatically in that same period. Thus, the wage differences between Ukraine and its Central-Eastern neighbours in transition, the unemployment and widespread underemployment in the ex-Soviet republic created conditions for increasing migratory flows towards neighbouring countries. Shortly, Ukraine became the major sending country towards Central Europe (Stola 2001, 51).

Long queues at the western frontier of Ukraine and often arbitrary controls of passports and goods only partly hindered these movements, making possible the formation and close coexistence of areas from different economic and political development, separated only by a relative geographical distance and, at the same time,

united by deep cultural and linguistic links. A network system that involved migrants' families, friends and acquaintances slowly developed between sending and receiving countries, as well as the proliferation of organizations which exploited this trafficking not always in regular way.

The absence of meaningful barriers of entry had to be added to the geographical and linguistic proximity. It is noteworthy that visitors from Eastern Europe have benefited from the possibility to travel visa-free in the region since the communist period, although until the late 1980s this condition had been practically limited by restrictions on exit. Being stopped from travelling easily further west because of the contemporary presence of the Schengen borders, Central Europe became the second best destination: more accessible than the West, although less attractive in terms of life conditions and wages. Paradoxically, the Schengen border became one of the factors that facilitated migratory flows in the region (Stola 2001, 51).

The peculiar nature of the emerging markets of Central Europe – of loose regulation and law enforcement, low capital requirements and ineffective taxation – made them particularly desirable for income-seeking visitors from the former Soviet Union, Romania and Bulgaria. The combination of easy conditions of entry in the region and facilitated access to its markets explains the circular nature of these migratory flows of petty traders, workers and service providers from Eastern Europe. With higher costs of accession, these types of movements – re-

peated, often pendular, short term and bringing modest earnings – would not have developed to such a scale.

The flows that cross Central Europe, however, are not limited to bordering countries and circular typology: the migratory chain starts far away, sometimes at the extremities of the European continent and involves an increasing number of illegal immigrants from the most diverse nationalities that cross the region for several reasons (IOM 2002, 37–40). This kind of transit migration results from the world's economic inequalities, the restrictive policies of the western countries and the demographic weight of different regions and areas of the world. Before 1990, the Soviet Union separated Europe and Asia with its transcontinental shape and its heavily guarded borders. In a few years, the collapse of the system, the absence of suitable laws and widespread corruption transformed the ex-empire in *trait d'union* between poles of global inequality (Stola 2001, 52).

The application of readmission agreements, with the purpose of preventing and stopping illegal flows and the investments in infrastructures for borders controls, encouraged and financed by countries of destination as Germany, were the western answer to the described events. As a consequence, transit migrations were made more difficult in comparison to the first 1990s and Central Europe was transformed into a 'buffer zone' to protect Western Europe from illegal migratory flows. The short-term stay of part of the transit-seekers became in this way permanent.

Finally, the 'buffer zone' also acts as a pole of attraction for Western migrants. By 1996, officially registered Western residents in Central and Eastern European countries had risen to 120,000. Half of them are *communist-era-émigrés* from the region, either permanently settling or shuttling back and forth between their home and their adopted country. The remaining are western expatriates (Amato and Batt, 1999). The great majority are college educated with professional skills, employed in multinational companies, international organisations or in the academia. They are called on to bring their expertise for the development of the region. Interestingly, a growing number of these migrants from Western Europe and the United States are undocumented as they simply disregard local employment regulations (Wallace and Stola 2001, 35).

New visible and invisible borders of the enlarging European Union

The planned enlargement of the European Union will not only involve some changes in the migratory flows towards Western Europe, but will also involve changes in the typology and characteristics of flows that cross Central and Eastern Europe. Making forecasts is not at all easy, considering the complexity of migratory dynamics and the involved political, social and economic variables.

Past migration experiences from Southern European countries and Turkey to Western Europe cannot necessarily be used to assess mi-

gration potential from Central and Eastern Europe. In Southern Europe, emigrants came from peripheral and disadvantaged regions of relatively wealthy market economies and the distance between regions of destination and regions of origin were quite relevant (Laczko, Stacher and Klekowski von Koppenfels 2002, 61–62). All studies based on the analysis of actual wage differentials estimate an annual migration flow of 0.3 to 0.6 million people from Central and Eastern Europe to Western Europe, depending on the speed and success of economic transformation and the convergence process in the EU candidate countries. All simulation-based calculations prove that in the short run, EU enlargement without transitional arrangements restricting access to western labour markets would lead to higher East-West migration. In the long run, the instant freedom of movement for all citizens of new member states would imply a quicker reduction of existing migration potential (Laczko, Stacher and Klekowski von Koppenfels 2002, 63–64).

We can indeed recall that westward movements from the region will be gradual and subject to transitional periods in the access to some western labour markets, mainly in compliance with requests from Germany and Austria (Ruspini 2002, 267). The last decade has already been characterized as a period of transition with visa-free entries, selective admissions of Central-European workers and mass irregular flows: therefore, we can expect much continuity in this process. Migratory movements, following the enlargement will not start from zero: the enlargement

will not spark these movements, but it will rather prompt their evolution. Until Central European workers benefit from full freedom of movement, present trends of the East-West migratory regime will not change drastically in their irregular component (Stola 2001, 52). In the medium to long term, because of the gradual levelling of the wage gap between East and West, costs and benefits of emigration might instead change, progressively persuading the citizens of the region not to move (Amato and Batt, 1999).

Unlike this slow and gradual evolution of the regime of westward out migrations, more sudden and meaningful changes are predictable in migratory flows from Eastern and South-Eastern Europe. Eastern and Southern neighbouring countries are either not candidates to the European Union (as Belarus and Ukraine) or less advanced on their path to membership (such as Bulgaria and Romania, whose access is scheduled in 2007). The new EU members will have to share their own external borders for several years (and in some cases indefinitely) with non-members registered in the list of countries whose citizens must satisfy some visa requirements to access the Union. One should note that Poland has delayed visa introduction as long as possible, because some dispositions already introduced in 1998 to limit the entries have raised strong protests in Belarus and Russia. Originally scheduled in 2001 for these two countries and in 2002 for Ukraine, visas have then been introduced for all the three countries on 1st October 2003 (Watson, 2003).

The accession is therefore expected to make the candidate countries of Central Europe the new Eastern and Southern borders of the European Union and, at the same time, gradually strengthening the growth of their economies, it will enlarge the gap between them and their eastern neighbours. New visible and invisible borders are appearing on the horizon. On one side, the 1.140 kilometre-long border that will separate Poland from Ukraine and Belarus, on the other, the 'invisible' borders erected by wage gaps following visa introduction and entry discriminations generated by the new borders of the European Union. Besides, the rigid application of the Schengen regime might threaten with interrupting links of geographical and human proximity, coexistence and economic development between border regions and to risk the already fragile political stability of those countries of Eastern Europe excluded by the European Union.

When Central Europe will no longer be more accessible than the rest of the European Union, the region will also lose its characteristic of second-best destination. The geographical and cultural dimension of proximity will still apply, but it is probable that those migrants from the East who succeed in getting the Schengen visa, will have more reasons to go further west rather than staying in the region (Stola 2001, 53). Similarly, Central Europe will lose its character of 'buffer zone' directed to limit illegal transit migration (IOM 2002, pp. 37–40). The 'buffer zone' should transfer further east, but it is arguable if and when Belarus or

Ukraine will be able to efficiently assume this role.

Kaliningrad: the Russian enclave between East and West

In this evolving geopolitical context, the enlarging European Union, comprising Poland and Lithuania, raised the important challenge of the relations with the Kaliningrad Province, which has no common border with the main territory of the Russian Federation. Thus, it will become a Russian enclave surrounded by territories belonging to the European Union. This has, first of all, raised the question of how to regulate movements of people and goods between the enclave and the main territory of Russia.

For people living in Kaliningrad one of the most important changes happened after the disintegration of the USSR involving the 'phenomenon of the opening'. Being totally isolated during the cold war period, when foreigners were off-limits, the province started opening up. In the early 1990s contact with immediate neighbouring countries began with Poland, and also Lithuania. Travel to those countries was facilitated by arrangements allowing for border crossings without the need for visas. In this way, even the relations with Germany or the Scandinavian countries started up. Paradoxically, the new political situation in Europe had led to the isolation of Kaliningrad from its mother country on one side, whilst it facilitated greater contact with the outside world on the other. The enclave

became both a handicap and an opportunity for the region (Boratyński and Morawska 2001, 5).

Data on migration behaviour show that the inhabitants of Kaliningrad and Russians from other parts of the Russian Federation perceived the new situation as an opportunity. During the past decade more people have moved to the enclave than have migrated away from it. Migration ratio in the Kaliningrad Province (over 9 migrants per 1000 persons of economically active population) is the highest in Russia. Net migration – both internal (from other territories of Russia) and international (from neighbouring Poland, Lithuania and some CIS states) has compensated the natural decline of population and has played a substitutive role for the local labour market (Iontsev and Ivakhniouk 2002, 7). Currently, the population accounts for about 950,000 people. The spontaneous positive migration balance runs contrary to the opinion, popular among the Moscow elite, that Kaliningrad is a region, which like other Russian regions would have limited opportunities for development. The economy of Kaliningrad, based on transportation and construction industries, is integrated with the industries of the neighbouring countries and is highly dependent from supplies from 'continental' Russia. Noteworthy is the strategic role of the Kaliningrad's harbour that still hosts the 70% of the Russian Baltic Fleet as it is the only Russian port on the Baltic that does not freeze in winter (Boratyński and Morawska 2001, 6). Notwithstanding the military fleet, the full implementation of the EU

Schengen system might isolate the Province from both the continental directions.

On the European Union level, there is a widespread concern that Kaliningrad, widely seen as a haven for organised crime, could provide illegal immigrants with a back door towards the West (Lungescu, 2002). As a consequence, this small region has become the object of a strong dispute between Russian and EU decision-makers which marred for a while the otherwise warm relations between Russia and the European Union. Moscow has pressed the European Union to allow Russians to travel visa-free on special non-stop trains to and from Kaliningrad after Poland and Lithuania join the EU. The European Union has instead proposed creating a multiple-entry 'Kaliningrad Pass', an idea that Moscow dismissed as a surrogate visa (Isachenkov, 2002).

The dispute figured prominently on the agenda of the EU-Russia summit in Brussels on 11th November 2002. At the end, the summit reached an agreement on the transit of people and goods across Lithuania, between the Russian region and the rest of the Russian Federation. Under the deal, from 1st July 2003 Russians wishing to travel by land between Kaliningrad and the rest of the Federation are able to do so without obtaining the visas that Lithuania introduced from that date as part of its own EU accession preparations. Instead, they will need a Facilitated Transit Document, which will be valid for multiple entries and for all forms of land transit, or a Facilitated Rail Transit Document, which will be valid only for a single

return journey by rail, without stops in Lithuania. Both will be made available at low cost or free (EC, 2002). The EU said after the meeting that the agreement paves the way for greater cooperation in a number of other areas, notably in the area of justice and home affairs, where the Russian Federation and the EU have agreed to launch negotiations on a bilateral admission agreement.

Conclusion

Having the controversy on the Kaliningrad transit settled, the need to start a wide scope 'neighbourhood policy' between the European Union and the countries at the new eastern border, particularly Russia, still remains on the ground. The political drawing should be addressed not only to the diplomatic solution of more or less serious controversies – as the one on Kaliningrad – but endowed with preventive character and a global approach that allows the new European Union with the ability for crisis management on continental level. The final aim of this policy is to be the development of a new 'friendly neighbourhood' area, where measures facilitating the movement of people and trade within the EU are gradually implemented.

The transit agreement on Kaliningrad between the European Union and Russia might become an important example of 'best EU practice' in preventing restrictions of migration regulations in the region and avoiding geographical and economic isolation.

In March 2003, the European Commission released a Communi-

cation that seems to go further in this direction. The document sets out a vision for EU links with those countries that "do not currently have a perspective of membership but who will soon find themselves sharing a border with the Union", namely Russia, the western former Soviet states and the Southern Mediterranean (CEC 2003, 3–4).

Purpose of the new "Neighbourhood Policy" is to ensure for both parties (EU and partner countries) that the new external border will not become a barrier to trade, social and cultural interchange or regional cooperation. Workers should be able to respond freely to labour market's demand, although the complete free movement of people and labour remain a long-term objective.

Abstract

The EU enlargement will involve a global revision of the European migration regime. Conceptual categories and typology of East-West migratory flows will change accordingly. However, the enlargement will not imply a sort of 'big-bang', but it will consolidate ongoing trends. Compared with the gradual evolution of the westward out migrations, more sudden and meaningful changes in migratory flows from Eastern and South-Eastern Europe are predictable. Furthermore, Central Europe will eventually stop from being a 'buffer zone' directed to limit illegal transit migration. The buffer zone will move further East, but without an adequate 'neighbourhood policy' between the EU on the one hand, Russia and the former Soviet republics on the other, one may

doubt if the latter will be able to carrying out this role effectively.

References

- Amato, G., Batt, J. (eds) (1999) *The Long-Term Implications of EU Enlargement: The Nature of the New Border*, San Domenico di Fiesole: European University Institute.
- Boratyński, J., Morawska, K. (eds.) (2001) "Overcoming Alienation: Kaliningrad as a Russian Enclave inside the European Union", *On the Future of Europe – Policy Papers*, January 2001, Warsaw: Stefan Batory Foundation.
- Commission of the European Communities (CEC), (2003) *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, COM (2003) 104 final, Brussels, 11.3.2003.
- Council of the European Union (CEU), (2002) *General Affairs – 2463rd Council Meeting, General Affairs and External Relations*, 14183/02 (Presse 350), Brussels, 18 November.
- European Commission (EC), *Enlargement DG – Information and Interinstitutional Relations*, (2002) "Outline Deal Reached on Kaliningrad", *Enlargement Weekly Newsletter*, 19 November 2002.
- Iglicka, K. (2001) "Shuttling from the former Soviet Union to Poland: from 'primitive mobility' to migration", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 27, No. 3, July 2001, pp. 505–518.
- Iglicka, K. (2004) "The Revival of Ethnic Consciousness: the Case of Poland", in A. Górny, P. Ruspini, *Migration in the New Europe: East-West Revisited*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, forthcoming.
- IOM, International Organization for Migration, (2002) *Migration Trends in Eastern Europe and Central Asia. 2001–2002 Review*, Geneva: IOM.
- Iontsev, V., Ivakhniouk I. (2004) "Russia and the Enlargement of the European Union", in A. Górny, P. Ruspini, *Migration in the New Europe: East-West Revisited*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, forthcoming.
- Isachenkov, V. (2002) "Kaliningrad Governor Talks Tough", *The Associated Press*, 9 October 2002. Available at <http://www.moscowtimes.ru/stories/2002/10/09/014.html>
- Koslowski, R. (1998) "European migration regimes: emerging, enlarging and deteriorating", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 24, No. 4, October 1998, pp. 735–749.
- Laczko, F., Stacher, I., Klekowski von Koppenfels, A. (ed.) (2002) *New Challenges for Migration Policy in Central and Eastern Europe*, The Hague: T.M.C. Asser Press and International Organisation for Migration.
- Lungescu, O. (2002) "EU proposes Kaliningrad passport. Kaliningrad residents may soon use a special pass", *The British Broadcasting Corporation*, 18 September 2002. Available at: <http://news.bbc.uk/1/hi/world/europe/2265905.stm>
- Ruspini, P. (2002) "L'area dell'Unione europea", ("The European Union Area") in *Fondazione I.S.M.U., Settimo rapporto sulle migrazioni 2001*, (Seventh Report on Migration 2002) Milano: Franco Angeli, pp. 263–70.
- Ruspini, P. (2003) "L'area dell'Unione europea", ("The European Union Area") in *Fondazione I.S.M.U., Ottavo Rapporto sulle migrazioni 2002* (Eight Report on Migration 2002) Milano: Franco Angeli, pp. 269–77.
- Ruspini, P. (2003) "Migratory Flows and Policies in the New European Space", in S. Giusti, L. Tajoli (eds), *Convergence in the Enlarged European Union*, Milan: Egea-ISPI, pp. 221–41.
- Stola, D. (2001) "Borders of central Europe: a constraint and a factor of migrations", in Fearey, R., Kolankiewicz, G. (eds.) *Europe 2021. Beyond visible and invisible borders*, London: British Council and the School of Slavonic and East European Studies – University College London.
- Wallace, C., Stola D. (eds) (2001) *Patterns of Migration in Central Europe*, Basingstoke, Hampshire: Palgrave.
- Watson, R. (2003) "Polish visa rules create a 'red-tape curtain'", *The Times* (UK), 2 October 2003. Available at <http://www.timesonline.co.uk/newspaper/0,,123-838484,00.html>

Kartoitus Varkauden yritysten työvoimatarpeista

Heli Sjöblom-Immala

Tausta

Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana Suomi on kokenut suuren murroksen: syntyvyys on laskenut nopeasti, väestön muuttoliike on muodostunut vilkkaaksi ja elinkeinorakenteen painopiste on siirtynyt erityisesti palvelu- ja tietointensivisille aloille. Tällä vuosikymmenellä kiihtyvässä työelämän rakennemuutoksessa ensinnäkin eläkkeelle siirtyvien määrä kasvaa ja toiseksi työllisyyden kasvu keskittyy korkean osaamisen aloille, joten muuttajat ovat yleensä hyvin koulutettuja.

Etelä-Suomessa ja muissa kasvukeskuksissa talouskasvu oli ripeää 1990-luvun alun laman jälkeen, kun sen sijaan Itä- ja Pohjois-Suomessa elpyminen tapahtui hitaasti. Tämän yleiskehityksen seurauksena muuttoliike voimistui ja kohdistui yhä harvempiin kasvukeskuksiin. Alueen elinkeinorakenne on ollut ratkaisevassa asemassa

jakamassa alueita taantuviin ja kasvaviin. Yksipuolisista teollisista keskuksista ja seuduista on tullut yleensä muuttotappioalueita. Jos muuttotappioalueiden väestö, osaaminen ja yrittäjäpotentiaali vähenevät tietyn kriittisen massan alapuolelle, alueen kehitysedellytykset uhkaavat jäädä jatkossakin vähäisiksi. Poistuman korvaamiseen varautuminen parantaa maakuntien mahdollisuuksia menestyä myös tulevaisuudessa.

Yksi aluekehittämisen tärkeimmistä haasteista ja yritystoiminnan kasvun edellytyksistä on työvoiman saatavuus. Vaikka työttömiä on paljon, kysyntä ja tarjonta eivät aina kohtaa työmarkkinoilla. Samanaikaisesti työttömyyden kanssa on työvoiman tarvetta monilla aloilla. Tämän vuoksi olisi tärkeä pyrkiä ennakoimaan oikein myös tulevat koulutustarpeet.

Varkauden aluekehitys

Varkauden väestö on vähentynyt 1980-luvun lopulta alkaen. 1970-luvulle saakka kaupunki kasvoi teollisen kehityksen myötä, mutta teollisuuden rakennemuutoksen seurauksena kasvu pysähtyi 1980-luvulla. Teollisuuden työllisyysvaikutus on supistunut yksipuolisen ja suurteollisuusvaltaisen tuotan-

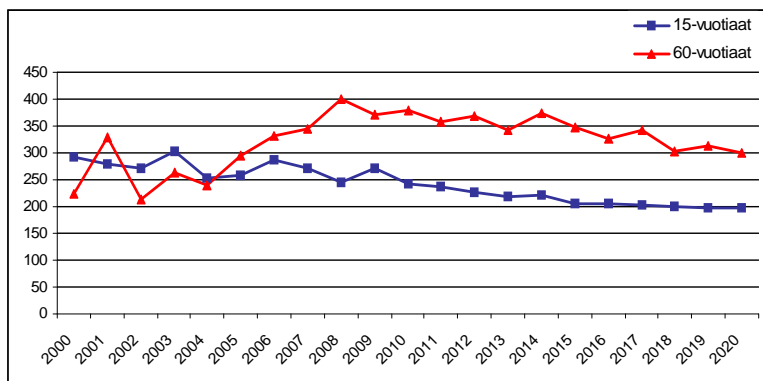
torakenteen vuoksi. Teollisten työpaikkojen väheneminen on lisännyt työttömyyttä ja poismuuttoa, vaikka Varkauteen on tullut paljon myös uuden teknologian yrityksiä.

Varkaudessa työssäkävivistä muualla asuvien osuus on jatkuvasti lisääntynyt. Kun vuonna 1980 muualla asui 12,4 prosenttia, oli vuoden 2000 lopussa muualla asuvien osuus jo 24,3 prosenttia. Muuttotappio on vienyt erityisesti nuoria ja hyvin koulutettuja ihmisiä pois Varkaudesta. Skytän (2001) tutkimuksessa tärkeimmät poismuuttaneiden muuttomotiivit olivat työ ja opiskelu. Eniten Varkauden ulkopuolella asuvista asui Joroisissa (<http://v2000.stat.fi>).

Kuvasta 1 voidaan havaita, että toistaiseksi nuoria, työmarkkinoille siirtyviä ikäluokkia on Varkaudessa vielä riittänyt korvaamaan eläkkeelle siirtyviä, mutta väestön vähenemisen ja eläkkeelle siirtyvien määrän kasvun takia uudet työmarkkinoille tulevat ikäluokat eivät kohta enää pystykään korvaamaan eläkkeelle siirtyviä ikäluokkia. 15- ja 60-vuotiaiden välinen ero alkaa jo lähivuosina kasvaa. Vertailuvuodeksi on otettu 60-vuotiaat, koska nykyisin Suomessa eläköidytään jo keskimäärin 59 vuoden iässä.

FM Heli Sjöblom-Immala toimii tutkijana Siirtolaisuusinstituutissa. Kartoitus on osa Varkauden aluekehityksen ja työvoimasaatavuuden edistämiseen tähtäävää kehittämishanketta 2001-2003.

Kuva 1. Varkauden 15- ja 60-vuotiaat vuosina 2000–2020 (Väestöennuste 2000–2030).

Kehittämishanke aluekehityksen ja työvoimasaatavuuden turvaamiseksi

Varkauden päättäjät eivät halunneet passiivisesti jäädä odottelemaan tulevaisuuden uhkakuvien toteutumista, vaan kaupungissa lähdettiin kehittämään hankeideaa Varkauden aluekehityksen ja työvoimasaatavuuden edistämiseksi. Kaupungissa halutaan luonnollisesti turvata alueen työnantajien toimintamahdollisuudet ja ennakoita työvoiman kysynnän kasvu. Hankkeen valmisteluissa olivat mukana Varkauden kaupunki ja kaupungin suuryritysten henkilöstöpäälliköt. Tavoitteena oli poistaa tulomuuton esteitä ja lähtömuuton aiheuttajia. Yrityksiin rekrytoitujen uusien työntekijöi-

den on tärkeää myös integroitua alueelle, sillä sosiaalisten verkostojen merkitys viihtyvyyteen ja aluesidonnaisuuteen on suuri. Koko kehittämishankkeen tarkoituksena oli kasvattaa Varkauden ammatissa toimivien ihmisten määrää tekemällä Varkaudesta vetoimainen ja helposti lähestyttävä kaupunki uusille ja vanhoillekin asukkaille.

Projektin tehtävänä on konkreettisilla kehittämistoimenpiteillä sekä pienimuotoisilla tutkimuksilla, kuten tällä työvoimatarvekartoituksella, vastata Varkauden työvoima- ja aluekehitystarpeisiin. Hankkeen konkreettisena toimenpiteenä on ollut mm. tulomuuttajien muuttoesteitä poistamaan vuonna 2001 perustettu Tulomuuttajien neuvontakeskus, jossa

tulomuuttajien kynnystä pyritään madaltamaan auttamalla mm. muuttoon liittyvissä käytännön järjestyksissä. Ulkopaikkakuntalaisten sopeutumista pyritään edistämään myös henkilökohtaisen kummitoiminnan avulla, jossa kullekin tulomuuttajalle organisoidaan henkilökohtainen kummiperhe. Hankkeeseen on kuulunut myös suvaitsevaisuuskasvatuskoulutusta sekä siihen liittyvää toimintaa. Projektia ovat rahoittaneet Varkauden kaupunki ja ESR (Euroopan Sosiaalirahasto). Projekti päättyi 31.12.2003.

Työvoimakartoituksen toteutus

Yritysten työvoimatarpeiden kartoitus toteutettiin vuoden 2002 aikana. Haastateltaviksi valittiin henkilöstöpäälliköitä Varkauden ns. avaintoimialojen eniten työllistävistä yrityksistä. Haastatteluja täydennettiin myös muiden toimialojen yrityksiin lähetetyillä kyselyillä. Mukaan ei otettu kovin pieniä yrityksiä, koska niiden kyky työllistää uutta henkilöstöä on vähäinen. Kaupungin toimialarakenteen keskittyneisyydestä johtuen teollisuus, it- ja sähköalan yritysten edustajia oli aineistossa eniten. Mukaan otettiin myös Varkauden suurin työllistäjä, Varkauden kaupunki. Yhteensä kysymyksiin vastasi 28 työnantajaa.

Yrityksiltä kysyttiin mm. niiden tarvetta rekrytoida uutta työvoimaa, jotka olisivat potentiaalisia muuttajia Varkauteen. Rekrytointitarpeiden ohella selvitettiin myös työnantajien käyttämiä rekrytointimenetelmiä, henkilöstön koulutusta ja alueen koulutuksen vastaa- mista työnantajien tarpeisiin. Kau-

Työssäkäyvät yhteensä	Asuinkunnat				
	Varkaus	Joroinen	Leppävirta	Kangaslampi	Kuopio
10 222	7 739	630	560	218	152

Taulukko 1. Varkaudessa työssäkäyvien yleisimmät asuinkunnat 31.12.2000.

pungin koulutuskentän selvittämiseksi haastateltiin myös muutamaa oppilaitoksen edustajaa.

Tutkimukseen osallistuneissa yritysten ja julkishallinnon yksiköissä yhteenlaskettu henkilöstömäärä oli yli 5 500. Määrä on noin puolet Varkauden kokonaistyöpaikka-määrästä vuonna 2000 (Tilastokeskus).

Suurin osa vastanneista yrityksistä oli toimialarakenteesta johtuen selkeän miesvaltaisia, mistä seuraakin Varkaudelle tyypillinen puoliso-työpaikkaongelma. Puolison – pääasiassa naisten – työsaantiin liittyvät ongelmat nousivat vastauksissa sitä enemmän esiin, mitä koulutetumpaa ja osavampaa henkilöstöä yritykseen on tarpeen rekrytoida. Mitä korkeammat ovat tehtävän osaamisvaatimukset, sitä todennäköisempää on, että sopivaa henkilöä on etsittävä myös Varkauden ulkopuolelta. Tuolloin paikkakunnalle muuton edellytyksenä on yleensä myös mukana seuraava puoliso, jolla todennäköisesti on oma koulutuksensa ja ammattinsa. Lukumääräisesti näitä ongelmatapauksia ei kuitenkaan ollut paljon, mutta neljä haastateltavista mainitsi *puolison työn puutteen vaikeutaneen tai jopa estäneen työsuhteen syntymisen*.

Raunio ja Linnamaan (2000) tutkimuksessa ylivoimaisesti selkeimmin kaupunkiseutuja toisistaan erottavat tekijät löytyvät taloudellisen ympäristön tekijöistä. Kilpailuetua tuovat pääasiassa puolison työpaikkamahdollisuudet ja seudun laajat työmarkkinat sekä kiinnostavat ja haasteelliset työtehtävät. Puolison työpaikka koetaan yhtä tärkeäksi kuin oma työpaikka.

Henkilöstön rekrytointi

Edeltävän vuoden aikana uutta henkilöstöä oli suurimpaan osaan mukana olleista yrityksistä palkattu alle 10 henkilöä, vain yksi yritys oli palkannut huomattavan määrän uutta henkilökuntaa, enimmäkseen insinöörejä. Moni yritys kertoi rekrytoivansa pääasiassa pois lähtevien tilalle.

Käytetyin rekrytointikanava oli työvoimatoimisto, jota yli puolet vastanneista oli käyttänyt melko tai erittäin paljon. Työvoimatoimistoa käyttivät ainakin jossain määrin lähes kaikki vastaajat. Lehti-ilmoituksen käyttäjinä vastaajat sen sijaan jakaantuivat niin, että kolmasosa vastaajista oli käyttänyt lehti-ilmoitusta vain vähän ja kolmasosa taas oli käyttänyt sitä melko paljon. Lehti-ilmoituksen käyttäjinä yritykset erosivat osittain sen mukaan, millaista työvoimaa yritys halusi. Jos yritykseen haetaan korkeasti koulutettua työvoimaa, jonka saatavuudessa saattaa olla ongelmia, on todennäköistä, että hakupiirin on oltava laaja tai suoraan tiettyihin ammattiryhmiin kohdistuva. Tällöin haussa käytetään myös valtakunnallisia lehtiä ja ammattilehtiä. Tuotantoon palkattavat työntekijät sen sijaan löytyvät todennäköisesti paikallisesta työvoimatoimistosta tai suorien kontaktien kautta.

Kysyttäessä tulevasta palkkaustarpeesta, suurin osa vastanneista yrityksistä aikoi palkata henkilöstöä seuraavan vuoden aikana, mutta suurta kasvua ei odottanut juuri kukaan. Arviot palkattavien määrästä olivat useimmilla vastaajilla alle 10 henkilöä. Ainoastaan yhdellä Varkauden suurista yrityksistä oli selvät kasvutavoit-

teet ja palkkaamistarve oli useita kymmeniä henkilöitä. Työllistäminen oli monissa tapauksissa ehdollista: katsotaan ensin, pitääkö pois lähtevien tilalle palkata tai siten palkkaaminen riippuu tuotannon mahdollisesta kasvusta. Henkilöstöä palkkaavista yrityksistä puolet ilmoitti palkkaavansa työntekijöitä, puolet toimihenkilöitä.

Julkishallinnossakin on jonkin verran palkkaustarpeita, mutta siellä uusien henkilöiden rekrytointi on ollut säästötoimien takia vähäistä jo useiden vuosien ajan.

Rekrytointiongelmia

Korkeamman teknisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa tarvitsevilla yrityksillä suurin ongelma oli projektipäälliköiden ja yleensä projektien hallintaa taitavien henkilöiden saannin vaikeus. Ongelma ei johdu niinkään koulutuksesta, vaan kokemuksen puutteesta, sillä projektien hallinta pitää oppia käytännön työssä.

Julkishallinnossa esille tuli lääkäripula, mikä on valtakunnallinenkin ongelma. Muina vaikeasti saatavina ammattiryhminä mainittiin mm. psykologi, sosiaalityöntekijä, erityisopettaja ja erityislastentarhanopettaja. Näihin virkoihin ei aina löydetty päteviä hakijoita. Vähiten ongelmia koettiin yrityksissä, joissa tarvittiin suorittavan tason henkilökuntaa.

Uudet työpaikat asiantuntija-ammateissa aiheuttavat pääosin korkeasti koulutetun työvoiman kysyntää. Suurten ikäluokkien siirtymässä eläkkeelle, poistuman myötä syntyvä korvaavan työvoiman tarve sen sijaan edellyttää ammatillisen peruskoulutuksen omaavaa työvoimaa. Vanhojen työntekijöi-

den poistuma aiheuttaakin itse asiassa 80 prosenttia uuden työvoiman tarpeesta, kysynnän kasvu edustaa tarpeesta vain noin 20 prosenttia (Kotkavuori, 2001). Puute vanhojen ammattien taitajista alkaakin jo vähitellen näkyä työelämässä.

Ulkomaalaisten roolista työvoimapulan ratkaisijoina puhutaan nykyisin paljon. Varkaudessa ulkomaalaisten määrä on kuitenkin vielä vähäinen, vaikka suhteellinen osuus onkin kasvanut nopeasti. Pääosa heistä on venäläisiä. Ulkomaalaisista työntekijöistä tai niiden palkkaamisesta varkauteilaisilla yrityksillä on melko vähän kokemuksia muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Niissäkin yrityksissä ulkomaalaiset olivat pääasiassa joko oppilaitosten harjoittelijoita tai yritysten omien ulkomaan yksiköiden työntekijöitä, jotka

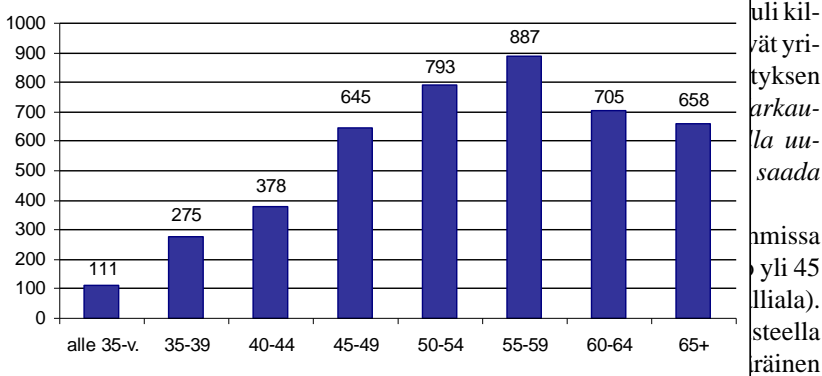
Kuva 2. Nykyisen henkilöstön ikäjakauma kymmenen vuoden kuluttua.

viihtymisestä, mutta myös siitä, ettei pienellä paikkakunnalla ole vaihtoehtojen rajallisuuden vuoksi helppo vaihtaa työpaikkaa, kuten yksi haastateltavista mainitsi. Yhdessä yrityksessä vaihtuvuus oli noussut hyvin korkeaksi vuon-

senttia (Henkilöstökertomus 2001). Yksilöllisille varhaiseläkkeille jäävien määrät kasvattavat todellista lukua vielä suuremmaksi. Terveystuolto- ja sosiaalipalvelualan yrittäjäyys voisikin tulevaisuudessa olla yksi ratkaisuvaihtoehto Varkauden naistyöpaikkaongelmaan.

Henkilöstön koulutus ja osaaminen

Kysytyintä Varkauden yrityksissä on toimialarakenteesta johtuen insinööri- ja diplomi-insinöörin koulutus. Erityisesti kaivataan projekti- ja suunnittelutehtäviin soveltuvia henkilöitä, joiden saamisessa on koettu olevan vaikeuksia. Ongelmaksi insinöörikoulutuksessa on koettu myös se, että it-ala on houkutellettu opiskelijoita muilta koulutusaloilta, esimerkiksi koneinsinöörikoulutuksesta, joka on Varkaudessa tärkeä monessa yrityksessä. Tähän ongelmaan auttaisi selvä viesti alueen yrityksiltä opiskelijoille: *kun koulutus on vietä läpi, työpaikka on taattu.*

häisiä. Yleisimpänä syinä mainittiin työpaikan tai alan vaihto tai yleisesti normaali työvoiman liikkuvuus. Seuraavina olivat muutto pois paikkakunnalta ja opiskelu. Näiden lisäksi oli yksittäisiä syitä.

Suurin osa eli kaksi vastaajaa kolmesta mainitsi henkilöstön vuosittaisen vaihtuvuuden olevan normaalitilanteessa pientä. Pienen vaihtuvuuteen voi olla monia syitä. Se voi kertoa työpaikassa

henkilöstön eläköitymisikä on noin 60 vuotta. Kymmenen vuoden kuluttua nykyisestä henkilöstöstä jo 30,6 prosenttia on vähintään 60-vuotiaita, ja suurin ryhmä ovat 55–59-vuotiaat¹ (kuva 2).

Kaupungin suurimmalla hallinnonalalla eli sosiaali- ja terveystoimessa on laskettu, että vuosien 2001–2015 aikana sosiaalitoimen nykyisestä henkilöstöstä vanhuuseläkkeelle siirtyy noin 34 pro-

Yritykset ovat pääasiassa olleet melko tyytyväisiä alueen koulutustarjontaan ja oppilaitoksista valmistuviin osaajiin. Varkaudessa tarjottava koulutus onkin monipuolista, ja oppilaitoksissa pyritään vastaamaan alueen elinkeinoelämän tarpeisiin. Yritykset myös kokevat pystyvänsä melko hyvin vaikuttamaan opinto-ohjelmiin ja koulutuksen sisältöön. Yli puolet vastaajista kuitenkin sanoo, ettei Varkauden koulutus täytä heidän kaikkia tarpeitaan. Osalla kysymys on siitä, että ne työllistävät myös korkeakoulututkinnon suorittanutta henkilöstöä, joita Varkaudessa ei valmistu. Ammattikorkeakoulussa olikin suunnitteilla yhteistyötä lähikorkeakoulujen kanssa korkeakouluopintojen suorittamisesta.

Jonkin tietyn koulutuksen saaminen juuri Varkauteen jakoi yritysten mielipiteitä. Osa vastaajista totesi, ettei kokonaisen linjan perustaminen yksittäistä tarvetta paikkaamaan ole kaukonäköistä toimintaa, koska työtä on tarjota kuitenkin vain muutamalle valmistuneelle. Kaksi haastateltavaa puolestaan painotti, että *olisi tärkeää saada mahdollisimman paljon nimen omaan varkauteleisiä nuoria hakeutumaan koulutukseen, jotta valmistuneita myös jäisi tarpeeksi Varkauteen.*

Yhteistyö yritysten ja oppilaitosten välillä koetaan pääasiassa positiiviseksi ja riittäväksi. Toivotaan ja myöskin yleisin yhteistyömuoto yritysten ja oppilaitosten välillä on ollut opiskelijoiden työharjoittelu yrityksissä.

Varkaus asuinpaikkana

Vastaajat saivat lausua mielipiteensä myös Varkauden kaupun-

gin roolista ja merkityksestä uuden väestön houkuttelemisessa. Useimmat vastaajat totesivat Varkauden olevan ”ihan hyvä asuinpaikka”, jossa on luontoa ja harrastusmahdollisuuksia. Eräs haastateltava olikin sitä mieltä, että Varkautta on liikaa markkinoitu kovan teknologian ja kansainvälisyyden nimissä, vaikka kaupunkia pitäisi markkinoida lapsiperheille, jotka haluavat asua ihmisen kokoisessa kaupungissa.

Myös palveluja pidettiin yleisesti kohtuullisen hyvinä joitain erikoispalveluja ja erikoistuotteita lukuun ottamatta. Palvelujen turvaaminen koettiin tärkeäksi. Esimerkiksi Varkauden sairaalan synnytysosaston lakkauttaminen ja synnytysten siirtäminen Kuopioon sai kritiikkiä, koska asialla on merkitystä, jos kaupunkiin halutaan houkutella nuoria muuttajia. Muutama vastaaja ehdotti palvelujen turvaamiseksi kuntayhteistyötä, koska Varkauden väestöpohja on moneen asiaan liian pieni.

Asuntotilanne todettiin vastaajien keskuudessa lähes poikkeuksetta hyväksi. Asumisen laatu sen sijaan jakoi vastaajien mielipiteitä: tarvitaanko enemmän rantatontteja vai ei. Rantatontit eräs haastateltava näki imagokysymyksenä ja mm. mahdollisuutena houkutella kaupunkiin insinööritasoista henkilöstöä.

Asiaan on syytä kiinnittää huomiota, ja uusien alueiden kaavoittamista onkin jo käsitelty mm. kaupungin teknisessä lautakunnassa. Skytän (2001) tutkimuksessa nimittäin ilmeni, että lähes kolmannes Varkauden poismuuttajista suuntaa muuttokuormansa johonkin Varkauden lähikuntaan, mutta käy edelleen työssä Varkaudessa, jol-

loin verotulot ohjautuvat Varkauden ulkopuolelle. Muuttoa naapurikuntaan he perustelevat epäviihtyisällä asuinympäristöllä Varkaudessa ja muuton myötä lisääntyvällä luonnonläheisyydellä.

Jotkut vastaajat mainitsivat kaupungin imagon merkityksen työvoiman houkuttelussa. Monien ulkopuolisten ihmisten mielikuvissa Varkaus on edelleen teollisuuspaikkakunta siihen liittyvine lieveilmiöineen, vaikka tilanne Varkaudessa onkin muuttunut paljon parempaan suuntaan, minkä paikalliset asukkaat toki tietävät. Ongelmana on se, että ulkopuolisten mielikuvat muuttavat hyvin hitaasti.

Lopuksi

Varkauden työllisyyden kehitys on ollut positiivista. Jos aluekehitys edelleen keskittyy, ongelmana tulee olemaan työvoiman saatavuus väestön edelleen vähetessä. Vielä lähitulevaisuudessa ei tosin suurin osa yrityksistä kokenut paineita työvoiman saatavuuden suhteen.

Monessa tutkimuksessa on tullut esille ihmisten vahva sidonnaisuus kotiseutuunsa. Erilaiseen ympäristöön tulevalle saattaa olla suuria sopeutumisvaikeuksia ja monet jäisivätkin kotiseudulle, jos työtä vain olisi tarjolla. Eräs haastateltava mainitsikin: ”Ei sivolaisen ole helppo lähteä pääkaupunkiseudulle”. Vaikka muuttopäätökseen monesti vaikuttaa ensisijaisesti työ, on henkilöiden juurilla merkitystä pysyvyyden ja viihtyvyyden kannalta varsinkin silloin, kun työmahdollisuuksia on paljon (Zimmerbauer, 2002).

Uuden työvoiman houkuttelussa Varkauden kannattaisikin pa-

nostaa enemmän paluumuuttajien houkutteluun, jotta kaupungista lähteneet savolaiset saataisiin tulemaan takaisin. Muuttajille suunnatut palvelut ovatkin jo Varkaudessa esimerkiksiellä ja innovatiivisella tavalla hoidettu, joten hyvältä pohjalta lienee helppo jatkaa.

Yleinen taloustilanne ei tutkimuksen ajankohdasta ole juuri valoisammaksi muuttunut, vaan epävarmuus on jatkunut, ja irtisanomiset työmarkkinoilla ovat valitettavaa arkipäivää. Varkaus(kin) voi kuitenkin parempia aikoja odotellessaan panostaa julkisuuskuvansa parantamiseen. Mielikuvilla on suuri merkitys mahdollisille muuttajille.

Viitteet

- ¹ Henkilöstön ikäjakauma on laskettu niistä yrityksistä, jotka ovat ikäjakauman ilmoittaneet.

Kirjallisuus

Henkilöstökertomus 2001. Varkauden kaupunki, henkilöstötoimisto.

Kotkavuori, J. (2001) Palvelukseen halutaan: vanhojen ammattien taitajia. Tietoaika 2/2001, 6–9. Tilastokeskus.

Raunio, M. & Linnamaa, R. (2000) Asuin- ja elinympäristön laatu ja kaupunkiseutujen kilpailukyky. Osaajien preferenssit ja tyytyväisyys Helsingin, Tampereen, Turun, Jyväskylän, Porin ja Seinäjoen seuduilla. Tampereen yliopisto, alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sentejulkaisuja 9/2000. Tampere.

Skyttä, T. (2001) Varkauden lähtömuuttotutkimus. Varkauden kaupungista 1.1.1995–31.8.2000 poismuuttaneet. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos.

Zimmerbauer, K. (2002) Etelä-Pohjanmaan imago. Maakunnallisten mielikuvien jäljillä. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Sarja B:25. Seinäjoki.

Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2000. SVT, Väestö 2001:8. Tilastokeskus.

Väestöennuste 2000–2030. Tilastokeskus.

<http://www.varkaus.fi>. (Varkauteen muuttajalle)

<http://v2000.stat.fi> (Tilastokeskuksen väestötilastopalvelu)

Siirtolaisuusinstituutin Web-julkaisu/ Web reports of the Institute of Migration

- Elli Heikkilä & Sirpa Korhonen: The performance of the Finnish labour markets in the 1990s. Web reports 1 (Acrobat pdf-publication. Free. Download here (325k). 2003. <http://www.utu.fi/erill/instmigr/art/Heikkila-Korhonen.pdf>
- Elli Heikkilä, Ritva Viertola-Cavallari, Päivi Oksio-Walter, Jonna Roos (toim.): Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. 2004. Web reports 2 (Acrobat pdf-julkaisu. Lataa koko julkaisu ilmaiseksi täältä (617k). <http://www.utu.fi/erill/instmigr/art/webreports2.htm>

Voit ladata molemmat julkaisut ilmaiseksi omalle koneellesi yllä olevien linkin kautta. Tiedoston lu-

kemiseen tarvitset ilmaisen Acrobat Reader -ohjelman. Jos sitä ei ole asennettu koneellesi, voit hakea ja asentaa sen Adoben sivulta: <http://www.adobe.fi/products/acrobat/readstep.html> tai <http://www.adobe.com/products/acrobat/readstep.html>

You can download these free publications for reading by clicking the links above. You need free Adobe Acrobat Reader for reading this article. If it is not already installed on your computer you can download it from Adobe's website: <http://www.adobe.com/products/acrobat/readstep.html>

The invisible opponent

A study about feelings of national belonging, Finnishness and immigration of second generation Finns in Sweden

Lotta Weckström

Prologue

In 2002–2003 I participated to a one-year Master of Philosophy course organized by the Graduate School for Humanities, Universiteit van Amsterdam to study Pragma-Dialectics and argumentation theory. In the final thesis I analysed interviews with Finnish speaking Finnish immigrants' second generation in Sweden¹. These interviews were conducted during the spring and summer 2002 with the aim to gather information about the connection between a minority language- and minority identities of the second-generation immigrants. And, of course, to get a glimpse of their everyday life in a middle-sized city in the area of Mälardalen, one of the most 'Finnish' areas in Sweden. The interviews were semi-structured and the language was either Finnish or Swedish according to the interviewee's wish.

Lotta Weckström, MA, Mphil, PhD candidate at Applied Language Studies, Jyväskylä University, Finland. Visiting researcher (9/2003–9/2004) at the Department for Speech Communication, Argumentation and Rhetoric, Universiteit van Amsterdam, Netherlands.

A striking phenomenon

There was something strange in the interview recordings. Not in the quality or the content but in the ways the interviewees' speech behaviour changed in the course of the interview. I found myself coming back to certain sequences of the interviews, namely to those where the interviewees' speech behaviour shifts from a typical interview mode where questions are asked and answered to a monolog mode. The interviewees started to argue about the discussed topics with themselves, or as it seemed to me, with some one who was not present – an invisible opponent.

After pinning down the sequences, which are to be found in almost all of the interviews I concluded that it is more the rule than the exception that the negotiating speech behaviour takes place when issues concerning immigrants, Finnishness versus Swedishness and language use were addressed. Where as topics such as education, professional life and social relation were discussed did not cause any remarkable change in the interview. It was striking to find most of the respondents repeating a similar pattern of speech behaviour of reacting to anticipat-

ed criticism when no verbal objection what so ever took place. This technique is similar to ways to acknowledge and refute counter-arguments as described by A.F. Snoeck Henkemans, 1997. I was surprised to find that naive language users confirm a theoretical notion of how rationally defend standpoints in the most effective way. I made the observation from the data that an attack on a standpoint or an argument not only in theory but also in real life affects the argumentation that is to follow, as became clear from the respondent's choices. In the case of this study the attacks or criticisms did not take place, the interviewees only anticipated them to happen and this anticipation was enough to create negotiation upon what was said.

My first interpretation of the sequences was, that the respondents felt uncomfortable with themselves as Finnish offspring in Sweden and needed to defend or at least negotiate upon their views. This they did by reacting to anticipated criticism and arguing with an invisible/imaginary opponent. In this article I will discuss the interviews and explore the nature of the invisible opponent from a qualitative research's point of view.

There is namely much more behind the negotiation than indefinable uneasiness about the immigrant background.

The inquiry

I decided to get engaged with the phenomenon of the invisible opponent and dived in the deep waters of understanding what really took place in these sequences. In order to achieve a thorough analysis of the argumentative discourse about national belonging and feelings towards the Finnish background I formulated two aims for the thesis. Firstly I wanted to give a structural analysis of sequences of spoken data in which the interviewees defend points of views and arguments by reacting to the anticipated criticism against the standpoints and/or arguments by an imaginary opponent. I laid bare the structure of the arguments and to showed the connections on the one hand between the standpoints and arguments supporting the standpoint and on the other hand the connections between the anticipated criticism and counter-arguments against the standpoint or the arguments supporting it. The structural analysis was undertaken with the tools provided by the pragma-dialectical approach to argumentation that sees all argumentation to be aimed at resolution of dispute and to be based on rationality. Secondly the aim was to ask why this phenomenon takes place and to explore the nature of it. To ask the 'why' question is about the social and / or cultural significance of speaking in a particular way. In D. Cameron's words, to try to explain the signifi-

cance of a particular speech event involves relating its characteristics to a broader range of cultural beliefs, practices and values- both those relating directly and specifically to language and those relating to other things, such as the culture's view of what is a 'good person', or in my case a 'proper Finn', or its attitudes towards emotions or conflicts. (Cameron, 2001:57). To answer the 'why' question I used ethnography and conversational analysis. With ethnographic tools I analysed the sequences on the background of Finnish immigrants in Sweden and introduce possible explanations for the defensive speech behaviour based on the ethnographic knowledge from the field. Conversational analysis provided tools to pin down interview dynamics and explore their impact on the outcome.

Vacuums to be filled

Some of the defensive talk and negotiation in the data can be explained by analysing the listener's response or in many cases the lack of it. Listener's response is in simple terms are small vocalisations participants of a conversation employ when they are listening to a speaker. Brief responses such as "hmm", "aha" and "yes" are commonly used in every day conversations and signalise mainly that the listener has understood what the speaker is saying, approves the content and wishes the speaker to go on. The lack of response seems to create a 'vacuum' within the turn and the speaker holding the turn employs different techniques to fill the vacuum. Usually

the speaker keeps on talking, employs hyper-explanations² and recycles contents until the listener takes over the turn. When speakers do not get minimal response or non-verbal reactions from the listener they will not proceed to the next unit but persist in reiterating the same point if no response occurs: reformulate the question or the story they are telling, lower the level of abstractions and also used hyper explanations. (Günther, 1993) The technique of recycling information and the use of hyper explanations in transition-relevant places applies also to the interviewees: in the following sequences the respondent provides more arguments to support his argument because I do not react when he shows signs of being willing to give over the turn³:

Example 1⁴

- 1 L: What about the language then? Is it important?
- 2 A: The knowledge of Finnish cannot be the most essential thing in being a
- 3 Finn.
- 4 There are for instance also Swedish speaking Finns in Finland
- 5 and they are Finns just like the Finnish speaking are.
- 6 (Pause, several seconds)
- 7 I think that people who are so fussed about the language have
- 8 not considered other features of Finnishness at all.
- 9 It really isn't necessary to speak the language in order to be a Finn
- 10 (Pause, several seconds)
- 11 No, I do not think so.
- 12 (Pause, several seconds)

- 13 Sure it would be nice if my
child would speak a couple of
words of
- 14 Finnish, but it doesn't make
him more or less a Finn
whether he
- 15 does or not.
- 16 But it would be nice if he could
talk to my parents in Finnish.
- 17 (Pause, several seconds)
- 18 But they speak Swedish
anyway.
- 19 (Pause, short)
- 20 My parents I mean
- 21 (Pause, several seconds)
- 22 So they will be talking to each
other anyway.
- 23 L: ...yeah...
- (Male, born 1973, 4/2002)

The first transition-relevant place, where a turn-take could happen, is in line 6, where the respondent has given a brief explanation about Finns who do not speak Finnish to argue for the possibility to call oneself a Finn even though not mastering the language. In line 10 he has finished his explanation and probably expects me to give some kind of verbal confirmation, but as this does not take place he repeats himself in line 11 by saying "*Nø, I don't think so*". This repetition is followed by the next transition-relevant place, and when I again do not show sign of taking the turn he starts in line 13 a new line of arguments. This argument has frequently transition-relevant places: lines 17, 19 and 21. Finally in line 23 I respond with a quiet "yeah", that was enough to switch the roles of the speaker and the listener.

Günther (1984) notes, that if the expected minimal responses do not appear at syntactically or pro-

sodically marked listening-response relevant moments the speaker probably interprets the absence as a clue for understanding problems or for not being convinced and reacts by paraphrasing and recycling ("*it is not important because*", "*and because*") the same content in different words ("*they*", "*my parents*"). I do not say anything during the sequence, add no questions, give no minimal response, show no signs of active listenership nor do I give verbal signs of taking over the turn. Probably I nodded my head or looked the interviewee in the eye, but on the verbal level, what the recording tells, no active listening can be recognized. The interviewee adds more information until I finally express understanding or acceptance in uttering a "yeah". The sequence ends with my brief "yeah", which seems to be sufficient enough to end his turn. After this sequence the interviewee spoke about the somewhat problematic relationship between grandparents and grandchildren when a common language is missing. So even though he obviously was waiting for me finally to utter at least the "yeah", he was willing to continue on the subject and introduced a new topic touching the language issues we spoke about earlier.

The reason for my silence can be analysed to be due to immature interview techniques. I was in no means of the term disinterested in his contribution, on the contrary very excited to hear more. Probably I thought it would be better not to signalise any response that could be taken for sign of willingness to take over the turn. Of

course I was not thinking in terms of turns or listener's response, but incidentally those are the key aspects in creating the sequence.

Situational variables: setting, language and ethnicity

Due to the small amount of interviews (20) it is useless to put much weight on the impact of the interview language, but it would not be too surprising to find a correlation between the interview language, interviewer's ethnicity and the answers to questions concerning national belonging and feelings of Finnishness or Swedishness. In the Netherlands H. van 't Land analyses in her dissertation '*Similar Questions; Different meanings*' the impact of situational variables, such as the language in which the interview was held and the ethnicity of the interviewer, on the kind answers Moroccan immigrant respondents gave to survey questions. She observes significant ethnicity-of-interviewer effects for questions referring to ethnic-related issues that left room for interpretation, such as "*Do you consider yourself Moroccan or Dutch?*" or "*Do you have Dutch friends?*" Van 't Land notes that respondent who were interviewed by a Dutch interviewer reported to significantly less Moroccan and to have more Dutch friends than respondents interviewed in Dutch by a Moroccan interviewer. Also the question "*Do you go to the Mosques now and then?*" showed a significant language effect: respondent who were interviewed Arab-Moroccan language by a Moroccan interviewer

reported to go significantly more often to the Mosques than respondents who were interviewed in Dutch by a Moroccan interviewer (van 'tLand, 2000:101). Other questions, that she calls non-ethnic-related did not show any significance to the interviewer's ethnicity or the interview language. She closes her analysis by the notion that future research should reveal why for some questions referring to ethnic-related issues only ethnicity-of-interviewer effects were found where as for others only significant language effects were found. It seems reasonable to me to conclude that the power relations between the interviewer and the respondent and the pre assumptions about the interviewer's goals and expectations from the respondent's side play a determining role. If the same questions I asked would be addressed by a Swedish speaking Swede it could be, according to van 't Land's observations, possible that the answers for example for the question about defining oneself as a Finn or a Swede would have a bias towards feeling-more-Swedish-than-Finnish.

A Happy Swedish Life?

I do not think that the respondents perceive the fact of being Finnish in Sweden as a "bad thing" as such. The reactions are more likely to be due to the general discourse around 'immigrant hood' in Sweden. The generous immigrant policy of 70's and 80's did not take into account that a large number of the labour immigrants would stay and be a permanent part of the society. Partly as a consequence of this policy-making, the Swedish

society is dealing with not only the benefits of having immigrants contributing to the economy but also to the more problematic sides of living in a multi cultural society. Being an immigrant contains also aspects of alienation and experiences of being rejected. This applies to large groups within the Swedish society, not only to the Finns although they create by far the largest immigrant group.

Even though the second generation did not, on average, express any special need to talk about their parent's generation's traumatic experiences about the immigration to Sweden, the general feeling of being obliged to defend one's views of being a happy, successful member of the Swedish society seemed to be present and take expression in the negotiating form of talk during the interviews. The second generation seems to feel pressure by the Finnish community: when looking at my data it seems to me that they experience confusion between the group of their parents (the first generation Finnish immigrants) and the rest of the society. They seem to ask themselves if it is acceptable for a second generation Finn to feel balanced and happy in spite of the parental background. This might sound irrational to an outsider, but when looking beyond the surface and taking in consideration the history it is not irrational at all. The term "second generation immigrant" alone is something the interviewees rejected. They did not identify themselves with the term and stressed that their parents were immigrants but that they themselves were born in Sweden and therefore not immigrants.

Example 2

- 1 L: What do you associate with the term immigrant? Do you feel like
- 2 belonging to the group of immigrants?
- 3 A: No. I do not feel belonging to that group. My parents belong to the group,
- 4 but not me. I am not an immigrant, I was born here, and I never moved
- 5 anywhere. That is the way I see it. They moved from another country, but me,
- 6 I am not an immigrant.
(*Woman, born 1974, 6/2002*)

Conclusion

As it has hopefully become clear in this article, a lot of the negotiating speech behaviour can be explained by my role and choices as an interviewer. Though the fact that the respondents reacted defensive to certain topics whereas other topics did not cause the same speech behavioural pattern, remains. There were interviews that were experienced as easy by all participants. Respondents expressed their feelings about the interviews: "it didn't feel like an interview, more like talking about stuff with some one at the pub" or "it was normal, like a normal chat". Defensive behaviour and negotiations upon identity and immigrant issues took place also in these interviews.

Therefore I conclude from my data, that in addition to being caused by interview techniques the defensive speech can be taken as evidence for the fact that the second generation Finns background is not completely unprob-

lematic. The concept of being something else than the majority of the members of the society, in this case not being completely Swedish but a Finnish immigrant by origin seems to provoke negotiation upon identity. It would be very unlikely to be a coincidence that almost all respondents decided to negotiate upon their identities as members of Swedish society if there would be nothing to negotiate upon. I believe the respondents would express their willingness to negotiate upon certain issues also in future interviews or conversations where these topics may rise again.

It can be summed up, that the invisible opponent consists of interview techniques⁵, different constellations of interview settings and power, in these cases a mixture of the situation as such and the participants' age, gender, level of expertise, to name some. I myself as the interviewer turned out to be a very visible, flesh and blood opponent although it was not my intention to embody one. This assignment of the role happens against my will, but it cannot be denied that my presence and interview techniques play a crucial role in the negotiation. There fore it can be concluded that the invisible opponent consist on the one hand also of the wider discourse about being an immigrant in Sweden, how immigrants are ought to live and feel belonging to the society without forgetting their language and cultural background.

Future

I will not have the possibility to give a deeper gaze in to the prob-

lematic definitions of formations of minority groups and identities within this article, also different ways to talk about national images, whether they were Swedish or Finnish are aspect that will be examined in the PhD. It can though be briefly noted, that it was very common for respondents to make reference to highly clichéd national images. In the case of Swedes the most common clichés were neatness, diplomacy, good looks, the femininity of men and references to the royal family. When the clichés were about Finnishness and Finland the most frequent images were 'sisu'⁶, going to the sauna, being more independent and reliable than a Swede, being hard working, wearing a jogging outfit and carrying a knife. S. Condor (2000) reports cliché employment in her data conducted with British people formulating an account of their own country in an interview. She notes, by making reference to the work on discrimination by van Dijk (1984) and prejudice talk by Wetherell and Potter (1992), that many commentators have shown how interviewees may mobilize clichés to enhance the common sense status of the speaker's words, thereby avoiding problems of accountability. (Condor, 2000:186). In the case of my data it appears that speakers often used clichés of national character to ironize their utterances. By using irony they mark the accounts as knowingly funny, exaggerated or, as Condor observed in her data "as reports of common sense beliefs which the speaker did not necessarily endorse". When a speaker make fun of her own utterances it can be difficult to assess whether she means what she says or is mak-

ing reference to the cliché character of the utterance. Some of the respondent's usage of clichés as parts of their characterisation of Finns indicated their awareness of the cliché-content of their utterance and, as Condor concluded, it is a way to take distance from the clichés. Always, when the respondents used clichés attached to certain nationalities, to Swedes or Finns, they laughed and pointed out the absurd nature of many clichés.

Example 3⁷

- 1 K: Like the neon-coloured jogging outfits! (laughter) And partner look (laughter)
- 2 terrible (laughter).
- 3 That was in the eighties how you recognized Finns, also the tourists from
- 4 Finland came in their horrible jogging outfits (laughter) no one else would have done
- 5 that. And Finns are a bit round, yes, like me (laughter) that is how we are (laughter).
- 6 L: So you would recognise me as a Finn, not because I would ever wear a
- 7 neon-coloured jogging outfit but because I am a bit round (laughter)
- 8 K: (laughter) maybe I would (laughter).
(*Woman, born 1973, 6/2002*)

The Mphil thesis is a prologue to my PhD thesis and as stated before serves as a pilot project for it. The field research area in Köping with all the informants introduced in this thesis will play a role in the future as well. It is my plan to return to Sweden and conduct more spoken data with Finnish-speak-

ing immigrants' second generation. In addition to single interviews also group conversations are to be conducted. The situation of a group conversation where the interviewer is not actively participating or not present at all can give interesting insights to the participants' views and to ways of arguing for these views. It would be very interesting to find a Swedish research partner to conduct some of the interviews. It could turn out that the situational variables, as introduced by van 't Land (2000) play a crucial role in the outcome of the interviews and change the general picture of the situation. Due to the fact that the data I have used for this Mphil thesis is relatively small the conclusions can only be suggestive. A new series of interviews and group conversations will give me the possibility to look deeper into the defensive speech behaviour and make more solid conclusion about the nature of the need to negotiate.

Notes

- ¹ I am narrowing the interest group down to *Finnish* speaking Finns. During the mass immigration also Swedish speaking Finns migrated to Sweden but the language issue did not touch them as strong as it touched the group of non-Swedish speakers.
- ² To repetitiously explain an already explained issue.
- ³ Turn-taking means in simple terms the giving and taking of a talking turn.

⁴ In the examples the capital letter "L" refers to me as an interviewer and another capital letter to the interviewee.

⁵ Although I employed different techniques mostly unconsciously, their impact cannot be denied.

⁶ The prototype Finnish mentality of not giving up and going through fire if needed. The term embodies also the glorification of the Winter War 1938–1939 when the Finnish army defended the country successfully towards the Russian troops.

References

- Cameron, D. (2001): *Working with Spoken Discourse*. Sage Publications. London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Condor, S. (1999): "Pride and Prejudice: Identity and Management in English People's Talk about this Country". *Discourse & Society* 11 (2) pp. 175–205.
- Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R. and Snoeck-Henkemans, A.F. (2002): *Argumentation. Analysis, Evaluation and Presentation*. Lawrence Erlbaum Associates, publishers, Mahwah, New Jersey. London.
- Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R., Jackson, S. & Jacobs, S. (1993): *Reconstructing Argumentative Discourse*. Tuscaloosa/London: The university of Alabama Press.
- Goodwin, C. (1981): *Conversational Organization. Interaction between Speakers and Hearers*. Language. Thought, And Culture. Academic Press. New York, London, Toronto, Sydney and San Francisco.
- Günthers, S. (1993): German-Chinese interactions: differences in contextualization conventions and resulting miscommunication. *Pragmatics* 3, 3, 283–305.
- Korkiasaari, J. & Tarkiainen, K. (2001): *Suomalaiset Ruotsissa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3*. Gummerus Kirjapaino, Jyväskylä.
- van 't Land, Hendrikje (2000): Similar questions, different meanings. Difference in meaning of constructs for Dutch and Moroccan respondents. Effects on the ethnicity of the interviewer and language of the interview among first and second generation Moroccan respondents. *Proefschrift Vrije Universiteit van Amsterdam*.
- Rees, M.A. van (1992): *The Use of Language in Conversation. An Introduction to Research in Conversational analysis*. SicSat/Amsterdam.
- Snoeck Henkemans, A.F. (1997): *Analysing Complex Argumentation. The construction of multiple and coordinatively compound argumentation in a critical discussion*. SicSat 1997. Second edition.
- Stewart, A. (1998): *The Ethnographer's Method. Qualitative method Series 46*. SAGE publications.
- Wetherell & Potter (1992): *Mapping the language of racism: discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Harvester Wheatsheat.

Japaninsuomalaiset – toisen sukupolven kieli ja identiteetti

Ai Takase

Japaninsuomalaiset on yksi vähiten tutkituimmista ulkosuomalaisen ryhmistä. Siihen on vaikuttanut todennäköisesti heidän vähäinen lukumääränsä ja vielä mahdollisesti Japanin ja Suomen välinen sekä fyysinen että psykologinen etäisyys. Tämä harvinainen yhdistelmä ei tee tätä tutkimusta vähemmän merkittäväksi, vaan erityisen mielenkiintoiseksi.

Tässä artikkelissa esitän ensin näkin yleiskuvan japaninsuomalaisista ja toiseksi selostan tarkemmin, miten oleskelu Japanissa on vaikuttanut toiseen sukupolven heidän kieltänsä ja identiteettinsä kannalta heidän elämänsä vaiheita seuraten. Artikkelin pohjautuu pro gradu -tutkimukseen, jota varten olen haastatellut sekä Japanissa että Suomessa yhteensä 46 japaninsuomalaista, joista 20 on ensimmäistä sukupolvea ja 26 toista sukupolvea.

Toista sukupolvea edustavat lähetystyöntekijöiden lapset. Vanhempiansa lähetystyön takia suurin osa heistä asui Japanissa yli 10 vuotta. Suurin osa heistä on myös joko syntynyt siellä tai lähtenyt sinne alle kouluikäisenä. He ovat

---

FM Ai Takase, pääaine Suomen kieli ja kulttuuri, Helsingin yliopisto, ja Bachelor of Law, Department of Political Science, Keio University, Tokio, Japani.

käyneet usein Japanin suomalaista koulua (lyhenne Jasuko).

Haastatteluun kuului yhteensä 39 kysymystä, joista noin kymmenen koski haastateltavan henkilötietoja, pari muuton syytä ja valmistelua, kahdeksan elämää Japanissa, neljä kieliasioita ja loput identiteettiä sekä Japanissa oleskelun vaikutusta ylipäätään. Haastattelun ”virallinen kieli” oli suomi, mutta haastattelussa voi käyttää japaniakin, jos siltä tuntui. Näin halusin tarkkailla, miten usein, milloin ja mistä syystä kieli vaihtuu ja jälleen palautuu alun perin puhuttuun kieleen.

Ensimmäisen sukupolven haastattelujen tulokset olen käyttänyt japaninsuomalaisten kuvaamiseen ja muutenkin taustatietona. Varsinaisen analysoinnin aineisto koostuu 21:n Japanissa lapsuutensa viettäneen suomalaisen haastatteluista.

Ketkä ovat japaninsuomalaisia?

Japaninsuomalaiset ovat yleensä työkomennuksella Japanin suomalaisissa yrityksissä, opiskelijoita, lähetystyöntekijöitä ja heidän perheenjäseniään tai naimisissa japanilaisen kanssa. Heistä lähetystyöntekijät oleskelevat kauimmin Japanissa, koska heidän työssään

tarvitaan kohtuullinen japanin kielitaito, ja kerran kieltä opittuaan he jäävät Japaniin useimmiten kymmenisen vuoden ajaksi.

Japanissa asuvien Suomen kansalaisten lukumäärä on kasvanut noin kymmenkertaiseksi 35 vuoden aikana (1964–1999). Vuonna 1964 yli puolet suomalaisista oli lähetystyöntekijöitä, mutta vuoteen 1999 mennessä lähetystyöntekijöiden osuus on vähentynyt alle 10 prosenttiin. Ulkomaalaisrekisterin mukaan vuonna 2000 Japanissa asui 613 suomalaista.

Japanissa on kaksi aktiivisesti toimivaa japaninsuomalaisille tarjottua Suomi-seuraa. Toinen on Suomi-kai, joka toimii Tokiossa, ja toinen on Kansain alueen (Osaka, Kioto, Hyogo ja Nara) Kansain Suomalaisten Seura.

Suomi-kai kokoontuu joka kuukauden kolmas sunnuntai Tokion Suomi-kirkon tiloissa. Sen esitteen mukaan toimintaan kuuluu kirjastopalveluja, juhlia, myyjäisiä, lasten Suomi-koulu ja kesäleiri, puhe-linketju ilmoitusasioita varten ja oma lehti Aina Ilona. Suomi-kai on myös avoin kaikille Suomesta kiinnostuneille.

Kaksi Kansain alueella asuvaa suomalaista, joista toinen on japanilaisen kanssa naimisissa ja toinen lähetystyöntekijä, aloittivat vuonna 1978 Kansain Suomalaisten Itsenäisyysjuhlatoiminnan. Se onkin

seuran päätoiminta. Heillä oli myös ABC-koulutoimintaa vuodesta 1988 vuoteen 1993. Koulun tarkoitus oli opettaa suomea suomalais-japanilaisten perheiden lapsille, mutta kun lapset kasvoivat eikä aikaa enää jäänyt kiireisen kouluelämän takia, ABC-koulu lopetettiin. Nykyään seuralla on suomalaisasioista tiedottava puhelinrinki, johon kuuluu n. 30–40 henkilöä. Sen lisäksi aloitettiin Hyogon alueen suomalaisten naisten aamukahvitapaamiset vuonna 1985. Kahvitapaamiset pidetään kerran kuussa nyyttikesteinä eri kodeissa.

Suomalaiset ovat tehneet lähetystyötä Japanissa vuodesta 1898 lähtien ja yhteensä lähetystyöntekijöitä on ollut noin 200. Tällä hetkellä Japanissa toimii viisi suomalaista lähetystyöjärjestöä, joista neljä toimii enimmäkseen Länsi-Japanin alueella. Ainoastaan toisen maailmansodan ajaksi lähetystoiminta keskeytyi, ja 1990-luvulta lähtien lähetystyöntekijöiden määrä on vähentynyt taloudellisen laman takia.

1960-luvun puolessa välissä lähetystyöntekijöitä Japaniin lähettävät lähetysjärjestöt perustivat Japanin suomalaisen koulun (lyhenne Jasuko) Länsi-Japaniin. Tarkoituksena oli antaa suomalaisille lapsille mahdollisuus käydä suomenkielistä peruskoulua.

Jasuko oli neljän lähetysjärjestön ylläpitämä Suomen virallinen peruskoulu, johon kuuluivat esikoulu, ala-aste, yläaste ja lukion ensimmäinen ja toinen luokka. Yleensä Jasukossa oli vähän oppilaita, joten siellä annettiin yhdysluokkaopetusta. Parhaimmillaan 1980-luvulla oli n. 40 oppilasta, mutta oppilaiden lukumäärä vähentyi koko ajan, ja lopulta Jasuko lopetettiin vuonna 2003.

Kieli-identiteetti ja kielten vaihto

Kaikki haastateltavat vastasivat heidän äidinkieltensä olevan suomi. Heistä lähes puolet kertoi, että se oli joko kotikieli tai vanhempiensa puhuma kieli. Toiseksi yleisin peruste oli, että suomi on heidän vahvin tai parhaiten osaamansa kieli tai jopa toimintakieli, ja kolmas käytetty perustelu oli, että se on ollut heidän koulukieltensä. Parille haastateltavalle suomi on äidinkieli, koska se oli heidän ensimmäiseksi opittu kielensä.

Vaikka toisen sukupolven japaninsuomalaiset pärjäävät arkitilanteissa japanin kielellä ongelmitta, lukeminen ja kirjoittaminen eivät suju yhtä hyvin, mikä johtuu japanin kirjoitusjärjestelmän monimutkaisuudesta. Silti japani on heille henkilökohtainen ja läheinen kieli, johon heillä on tunneside. Vaikka heidän kotikieltensä on ollut suurelta osalta suomi, heidän ensimmäinen kontaktikieltensä muiden ihmisten eli yhteisön kanssa oli japani. Tämä on vaikuttanut siihen, että monet kokevat suomen kielen tavallaan ”puutteelliseksi”, koska sillä ei onnistu ilmaisemaan kaikkea, mitä japanin kielellä voi ilmaista. Toisaalta japanillakaan ei onnistu ilmaisemaan mitä vain. He ovat pakostakin huomanneet kielen rajat. Ei millään yhdellä kielellä voi ilmaista itseään täydellisesti.

Haastattelussa toisen sukupolven japaninsuomalaiset vaihtoivat kieltä suomesta japaniin silloin tällöin. Tässä oli eroja henkilöittäin, mutta kielen vaihtaminen vaikutti olevan yleistä. Luonnollisesti tähän vaikutti myös se, että haastateltaja oli japanilainen: he saattoivat käyttää japania välillä, koska he

tiesivät, että haastateltaja varmasti ymmärtäisi.

Kielen vaihtamiseen on aina jonkinlainen syy ja tarkoitus, ja niitä on monta. Yleisin niistä on repliikin esittäminen: kun kertomuksessa esiintyy jonkun japanilaisen sanoma, se sanotaan japaniksi, sellaisena kuin se on sanottu (esim. 1) Sanan toistaminen japaniksi on myös yleistä, silloin on tarkoitus selvittää sanottua vielä kerran. Toisaalta joku tietty japaninkielinen sana, joka liittyy Japanille ominaisiin asioihin tai henkilökohtaiseen muistoon, saattaa ”laukaista” kielen vaihdon. Havaitsin myös sen, että haastateltava vaihtaa kieltensä, kun poiketaan asiasta. Koska haastattelun ”virallinen” kieli oli suomi, persoonallinen mielipide tai kommentti mainitaan japaniksi ja kieli vaihdetaan jälleen suomeksi, kun palataan varsinaiseen asiaan (esim. 2). Joskus kieli vaihdetaan silloinkin, kun spesifoidaan puhuttava. Tässä haastattelutilanteissa oli vain haastateltaja ja haastateltava, mutta haastateltava käytti japania, kun halusi puhutella haastateltajan japanilaista osapuolta. Eräs toisen polven japaninsuomalaisten kertoi, että hän puhuu välillä tarkoituksella sekakieltä muiden japaninsuomalaisten kanssa huvikseen. Tätä voi tulkita ryhmäidentiteetin osoittamisena.

Esitän tässä kaksi esimerkkiä kielen vaihtamisesta. Esimerkissä (1) haastateltava (F) kertoo haastateltajalle (A) ulkomaalaisena olemisen edun esimerkkinä, miten japanilaiset lapset reagoivat kadulla. Tässä esimerkissä japanilaisen repliikki on siteerattu vielä paikallisella murteella (alleviivattu osa), mikä antaa vielä enemmän elävää sävyä kertomukselle. Toisessa esi-

merkissä haastateltava on kertomassa Jasukon luokkajärjestelmästä, kun haastattelupaikan kahvilan aulaan tulee Lucia-neitoja.

Esimerkki 1

F: Nø, se oli etua, että oli suomalainen eikä amerikkalainen.

A: Mmm, missä mielessä?

F: Siis kaikki ihmiset, kun näki tota aluksi, jos ne sanoo, että "Gaijin, gaijin, gaijin yaa!" (Ul-komaalainen, ulkomaalainen, on ulkomaalainen!), sitten ne sanoi että, "Amerikajin yaa!" (on amerikkalainen!), sitte mä sano "Chaimanen. Finlandojin yanen." (enkä ole, olen suomalainen).

Esimerkki 2

F: Alaluokka, eka ja toinen luokka taisi olla, eka, toka ja kolmas luokka, kolme ensimmäistä luokkaa oli samassa.

A: Ja sitte... (tulee Lucia-neitoja laulamaan)

F: Lucia! Lucia-chan! (Lucia tyttönen!)

A: 13 nichu jya nakattano... (eikä ollutkaan 13. päivänä...)

F: Bijin danaa. (onpa kaunis!) (tauko) Ja neljäs-kuudesluokkalaiset oli samassa kanssa useimmiten.

Identiteetti: kotimaa ja "japanilaistunut minuu"

Toisen sukupolven japaninsuomalaisten identiteetin selvittäminen on hankalaa työtä. Kysyin asiaa monella tavalla, mutta haastateltavien oli vaikeata vastata yksinkertaisesti, mikä ei olekaan ihme, sillä identiteetikysymyksessä on paljon tekijöitä menneisyydestä, nykyisyydestä ja mahdollisesti tulevaisuudestakin.

Heidän tunnetason kotimaansa on Japani. Kaikki lapsuuteen liittyvät ihanat muistot ja tunteet, joista tulee nostalginen ja tunteellinen olo, ovat Japanista. Kun sinne lähtee, tuntuu aina kuin palaisi kotiin, ja Japanissa on aina kotoisa olo. Haastatteluhetkellä kaikki olivat jo asuneet Suomessa jonkin aikaa, joten heille Suomi on nykyinen kotipaikka. Vaikka Japani olisi kuinka läheinen, heillä on Suomessa jo elämä, kuten opiskelu, työ, ystäviä, perhe jne.

Tämän hetken ja tulevaisuuden asumispaikkana Suomi on heille todellisempi vaihtoehto käytännöllisestä syystä. Elämä Suomessa on helpompaa kuin elämä Japanissa ulkomaalaisena. Työympäristö ei ole välttämättä ihanteellinen Japanissa, ja jos puoliso on suomenkielinen eikä osaa japania, Japaniin muuttaminen vaikuttaa melko epätodennäköiseltä. Molemmissa maissa asuminen olisi mieluisin, mutta melko mahdoton vaihtoehto. Toisaalta jokin kolmas paikka voisi olla paras mahdollisuus, koska silloin ei tarvitsisi valita kahdesta maasta, vaan saisi kaivata molempiin maihin yhtä paljon.

"Tunnetko itsesi suomalaiseksi vai japanilaiseksi?" vaikutti olevan toisen sukupolven japaninsuomalaisille kaikista vaikein kysymys. Suomen kansalaisena heillä on paljon suomalaista identiteettiä tukevia ominaisuuksia: valkoinen ihonväri, suomalainen nimi, Suomen kansalaisuus, äidinkielenä suomi ja uskontona (useimmilla) kristinusko. Yli puolet heistä vastasivat pitkän miettimisen jälkeen tuntevansa itsensä suomalaiseksi, mutta useimmiten vastauksen ehtona oli "enemmän" tai "tällä hetkellä". Jotkut eivät tunne itseään kum-

maksikaan, vaan ehkä paremmin kansainväliseksi tai kolmannen kulttuurin lapseksi.

Tämän voi ymmärtää vielä paremmin, kun katsoo, mitä he ovat kokeneet tähän asti, ja miten heidän oma identiteettinsä on muuttanut elämänvaiheiden mukaan. Toisin kuin suomalaisilla siirtolaisilla Euroopassa tai Yhdysvalloissa, japaninsuomalaisilla ei ole mahdollisuutta sulautua enemmistöön jo pelkästään ulkonäkönsä takia. Pelkkä läsnäolo herättää huomiota japanilaisten joukossa.

Verrattuna Euroopan tilanteeseen Japanissa on yllättävän vähän ulkomaalaisia asukkaita: vain 1,45 % koko Japanin väestöstä on ulkomaalaisia. Näistä lähes 70 % on aasialaisia mm. korealaisia ja kiinalaisia. Vaikka ulkomaalaisia tulee koko ajan lisää, japanilaisilla ei ole kovinkaan paljon kokemusta kanssakäymisestä muiden kuin japanilaisten kanssa. He tuntevat sekä pelkoa että ihailua ulkomaalaisia kohtaan. Japanilaiset eivät yleensä osaa englantia kovin hyvin, joten ulkomaalaisen kohtaaminen pelottaa, koska se todennäköisesti vaatii englannin taitoa. Kun ulkomaalaisten käytöstapoja ei muutenkaan tunneta hyvin, heidän arvaamattomuutensa saattaa karkottaa japanilaisia. Toisaalta taas japanilaiset pitävät länsimaalaisia paremman näköisinä ja ihanampina olentoina kuin itseänsä.

Japanissa vietetyn lapsuuden myötä heille tuli "japanilaistunut minuu" ensimmäisenä identiteettinä. Lapsena edellä mainittua erikoista asemaa ulkomaalaisena ei edes välttämättä huomaa. Lapset eivät ajattele ulkonäköä, kun ovat kerran tulleet kavereiksi. Aikuistussaan he pikkuhiljaa alkavat huo-

mata, että ehkä ulkomaalaisuus voi välillä haitata ystäväystymistä japanilaisten kanssa. Toisaalta nimenomaan ulkomaalaisuutensa takia heidän on helppoa lähestyä japanilaisia, jotka ovat kiinnostuneita ulkomaalaisista ja halusivat tutustua heihin. Japanilaiset kuitenkin saattavat jatkuvasti kohdella heitä ulkomaalaisina, eivätkä tavallisina ystävinä. Tällainen asenne voi hankaloittaa japaninsuomalaisten sosiaalielämää aikuisena.

Toisen sukupolven japanin-suomalaiset palaavat yleensä Suomeen takaisin viimeistään lukion kolmannella luokalla, koska Japanissa ei voi kirjoittaa ylioppilaaksi. Suurin osa haastateltavista palasi Suomeen kuitenkin jo ennen sitä teini-ikäisenä, ja heitä kohtasi aikamoinen ”kulttuurishokki”.

Monelle paluu oli nimenomaan ”Japanista pois lähtemistä” tai ”Suomeen tulemistä”. Japanissa asumisen jälkeen koko Suomi vaikutti maaseudulta, ja Suomi kummastutti ja jopa pelotti heitä ihmisten vähyydellä. Aivan toisenlainen ilmasto, eli masentava pitkä talvi ja pimeys, oli myös melkoinen muutos ja järkytys. Vielä sitäkin enemmän he joutuivat ihmettelemään suomalaisia ja heidän käytöstapojaan.

Kulttuurishokkina he luettelivat sellaisia asioita kuin: suomalaisten peruskohteliaisuuden puute, huono palvelu, suppea ajattelutapa, kylmyys, työkeys, tylsyys ja liiallinen alkoholin käyttö. He olivat totuneet Japanissa uskoviensa seuraksi, ja suomalaisten nuorten aikaisemmin alkava ja japanilaisia tapoja paljon villimpi nuorisokulttuuri vaikutti heistä sivistymättömältä ja pinnalliselta. Yksi haasta-

tavista kertoi, että Suomessa tuntuu siltä, että kaikki asettavat oman etunsa muiden edun eteen, eivätkä välitä toisistaan.

Japanissa sekä esteenä että hyötynä koetun suomalaisen ulkonäkönsä takia heiltä nyt odotettiin, että he käyttäytyisivät kuten muutkin suomalaiset. Ulkoiset tunnusmerkit osoittavat suomalaisuuden ja sisäinen identiteetti japanilaisuuden. Juuri tällainen identiteetin muuttaminen ei onnistu helposti. Alussa haastatelluilla oli muutenkin vaikeata, koska heillä oli ikävä Japaniin ja ikävä ystäviä, jotka he olivat sinne jättäneet. Vuosien jälkeen melkein kaikki kokevat ”suomalaistuneensa” eli sopeutuneensa Suomessa asumi- seen hyvin, vaikka silloin tällöin tulee esiin asioita, jotka muistuttavat, että he eivät ole täysin suomalaisia eivätkä japanilaisiakaan.

Suomalaisia vai japanilaisia?

Ovatko toisen sukupolven japaninsuomalaiset enemmän japanilaisia vai enemmän suomalaisia? Mitä enemmän yritän saada selville, sitä vaikeammaksi tulee määrittellä toisen sukupolven japanin-suomalaisia.

Japaninsuomalaisilla on ulkonäkö identiteettikysymyksen kannalta merkittävä seikka sekä Japanissa että Suomessa. Ulkonäön takia heitä aina pidetään erilaisina ja ulkopuolisina Japanissa, vaikka toisaalta siitä saattaa olla hyötyäkin jossain mielessä. Suomessa taas Japanissa kasvaneita suomalaisia pidetään ilman muuta suomalaisina ulkonäkönsä takia, ja hei-

dän odotetaan käyttäytyvän suomalaisen mallin mukaan, vaikka he itse asiassa ehkä tuntevat itsensä enemmän japanilaisiksi sisimmässään.

Pahin painajainen heille lieneekin se, että heitä pidetään joko kokonaan suomalaisina tai japanilaisina. Jos japaninsuomalaiset olisivat japanilaisia japanilaisten silmissä ja suomalaisia suomalaisten silmissä, ystävyden syvetessä saattaisi tulla hämmentäviä yllätyksiä, jos he käyttäytyisivät japanilaisista tai suomalaisista poikkeavalla tavalla. Nimenomaan siinä tapauksessa, että heitä Japanissa pidetään japanilaisina eikä japania sujuvasti puhuvina ulkomaalaisina, on erittäin vaikeata katsoa sormien läpi heidän kieli- tai etikettivirheitään. Vaikka näyttelijä osaisi vaihtaa roolia kuinka hyvin tahansa, hän ihmisenä pysyy aina samana eikä muutu miksikään.

Kun japaninsuomalaiset puhuvat suomea, he vapautuvat japanin kielestä, japanilaisuudestaan ja kaikesta siihen liittyvästä – ja päinvastoin, kun he puhuvat japania. Heillä on mahdollisuus samaistua jompaankumpaan näistä ryhmistä ja tulla hyväksytyksi sen piirissä, tai poiketa jommastakummasta ryhmästä ja tulla torjutuksi sen keskuudessa. He ovat tietoisia molemmista mahdollisuuksista ja osaavat arvostaa sitä. Tiedämme toisaalta, että tietoisuus toisen mahdollisuuden olemassa olemisesta ei välttämättä helpota elämää: aina huomaa pakostakin toisen mahdollisuuden puutteen. Toisaalta on tietysti aina parempi, kun on enemmän mahdollisuuksia. On lopulta itsestä kiinni, miten siihen suhtautuu.

Hampurin suomalaisen merimieskirkon juttelukerho

Suomalaiset pitävät monin tavoin yhteyttä toisiinsa maailmalla asuessaan. On virallisia ja epävirallisia kerhoja, seuroja, yhdistyksiä, kuoroja, saunaryhmiä. Hampurin suomalaisella merimieskirkolla kokoontuu muun muassa juttelukerho, johon kerholaisten lisäksi ottaa osaa papukaija Tseki.

Tapanani oli käydä pitämäni opastuksen jälkeen kirkolla hetki huoahdamassa. Seurassani oli usein suomalainen Anita Lintunen. Tuumimme, että lisää suomalaisia sopisi hyvin joukkoon. Tästä sai alkunsa merimieskirkon epävirallinen ”juttelukerho”, joksi sen nimi pidetty kanttorimme Timo Valtonen.

Kerholla on muutama sääntö: sinne saa tulla tai olla tulematta eikä ilmoittautumisia ole. Etukäteen ei ole tiedossa, keitä tulee tapaamiseen. Yksin en ole kuitenkaan koskaan ollut siellä. Ennätys on 22 henkilöä. Edustettuna on koko Suomi Ivalosta Helsinkiin. Hampurin suomalaisten on helppo saapua sataman lähellä sijaitsevalle merimieskirkolle, sillä liikenneyhteydet entisen pormestarin Ditmar Koel’ in mukaan nimetylle kadulle ovat hyvät.

Kerhon seurustelukieli on suomi. Tapaaminen ei ole vain terapiaa, kuten jotkut nimittävät sitä, vaan myös äidinkielen huoltoa. Eräänä karkauspäivänä eivät enää kaikki muistaneet karkauspäivä-sanaa, ja puhuimme pitkään karkauspäivän perinteestä.

Monet meistä ”työistä” puhuvat saksaa kotona, työssä, ostoksilla jne., joten äidinkielen käyttö on tarpeen. Saksalaisten sanojen pujahtamista keskusteluun ei voi aina välttää, varsinkin, kun on kiire kertoa! Puhumme myös uusista suomalaissanoista. Keskustelua käydään aiheesta kuin aiheesta, vakavasta mukavaan. Yksi jatkuva puheenaihe on kotimaa ja matkat sinne.

Kirkon ”henkilökuntaan” kuuluu papukaija Tseki. Kirjastohuoneen pitkän pöydän ympärillä istuessamme puheensorina ei miellyttänyt Tsekiä, vaan se kiljaisi häkistä yhäkättä: ”Hiljaa!” Me nauroimme tietysti entistä enemmän. Tseki on oppinut sanan, koska sen innostuessa liikaa, sitä itseään komennetaan tällä sanalla. Uusille tulijoille Tseki kaiuttaa: ”Terve terve!”

Kerho kokoontuu epäsäännöllisesti. Valitsimme jonkin illan ja lähetämme sanan kiertämään puhelimit-

Hampurin suomalaisella merimieskirkolla vas. Anita Lintunen-Nagel, Aila Hasecker, Kaarina Trescher, Anneli Lau (edessä selin Raija Hoffmann).

se sekä faksilla, joka alkaa aina sanoilla ”Hei tytöt!” Koska tapaamiset eivät ole säännöllisin välein, vältymme ”joko taas on se päivä” -tunteelta. Vaihuvuus kerhossamme on melkoinen, mikä on hyväksi uusien näkökulmien saamiseen keskusteluissa. Jos kirkolle tulee sattumalta muita suomalaisia, istahtavat he joukkoon, kuten viimeksi ”uusi” Leena Niedersachsenin osavaltiosta.

Osallistujien taholta on tullut ehdotuksia säännöllisistä kuukausitapaamisista, esitelmistä ja alustuksista keskusteluineen, jopa englannintunneista. Jokainen saa tietenkin kutsua milloin vain väkeä kokoon. Koska uusille ehdotuksille ei ole kuitenkaan löytynyt organisoijia, on juttelukerhomme toiminut entiseen, spontaaniin tapansa.

Me ulkosuomalaiset tarvitsemme toisiamme. Monilla ei ole asuinmaassaan omaisia, osittain tämä puute korvaantuu ystäväpiirillä. Juttelu-kerhon tapaamiset ovat jatkuneet jo vuosia. Samalla teemme kirkon kaupasta suomalaisostoksia (ruisleipää, mustikkakeittoa, lakritsaa, sinappia, suomalaisia lehtiä) sekä katselemme mahdollisia taidenäyttelyitä tai lainaamme kirjaston kirjoja.

Kaarina Dehls

Haaksirikkoutuneen Fides-aluksen muistolaatta paljastettiin Etelä-Australiassa

Etelä-Australian edustalla sijaitsevalla Kenguru Islandilla paljastettiin 7.12.2003 muistolaatta 22.5.1860 haaksirikkoutuneen suomalaisen Fides-aluksen, aluksen kapteenin ja 9 hukkuneen merimiehen muistolle. Muistolaatan paljastivat Etelä-Australian pääministeri Mike Rann ja Suomen suurlähettiläs Anneli Puura-Märkälä. Haaksirikkoutumispaikka, joka sijaitsee saaren luoteisosassa olevan Snug Cove edustalla, nimettiin samalla Fides Bluffiksi. Tilaisuudessa oli läsnä Fides-aluksen omistajan Carl Gustav Hydenin pojanpoika Erik Sandlund ja hänen poikansa Mikael Sandlund. Erik Sandlund luovutti tilaisuudessa Kristiinankaupungin kaupunginhallituksen lahjoittaman Fides-aluksen pienoismallin Etelä-Australian osavaltiolle, sijoituspaikkana Kenguru Islandilla sijaitseva Cape Bordan majakkamuseo. Tilaisuudessa olivat mukana myös Etelä-Australian ympäristöministeri John Hill, turistiministeri Jane Lomax-Smith sekä Etelä-Australian ympäristöministeriön alaisen merensuojeluosaston edustajia.

Muistolaatan paljastamisen jälkeen seurue siirtyi Cape Bordan majakalle, jossa ammuttiin kunnialaukaukset ja nautittiin lounas.

Fides-alus rakennettiin Kristiinankaupungissa vuonna 1857. Alus lähti neitsytmatkalleen Lontooseen syyskuussa 1859 ja sieltä edelleen arvokkaana mm. pianoja ja oliiveja sisältävän lastin kanssa kohti Adelaidea. 22.5.1860 kovassa myrskyssä Fides ajautui lähelle Kenguru Islandia, törmäsi aamun tunteina rantakallioihin ja murskautui. Kapteeni Asplund ja 9 merimiestä hukkui, mutta 5 merimiestä pelastui ja löysi neljän päivän kävelyn jälkeen Cape Bordan majakalle.

Cape Bordan majakalle on vuonna 1998 asetettu muistolaatta Fides-aluksen haaksirikon muistoksi. Vuosina 1998–1999 Fides-haaksirikkoa käsittelevä näyttely kiersi Australiassa osana ”Visions of Australia” -projektia. Näyttely toimitettiin tämän jälkeen Kristiinankaupungin merimuseoon.

Kenguru Island kuuluu Etelä-Australian suosituimpiin luontomatkailukohteisiin. Saarella on rajoitettua majoituskapasiteettia, mutta osavaltion hallitus pyrkii edistämään pienimuotoista ”Bed and Breakfast” -tyyppistä majoitustoimintaa.

Vas. suurlähettiläs Anneli Puura-Märkälä, turistiministeri Jane Lomax, pormestari Michael Pengilly, pääministeri Mike Rann, ympäristöministeri John Hill, Eric Sandlund ja Hannu Märkälä.

Muistolaatta Cape Bordan majakalla.

Suomen ja Etelä-Australian yhteyksistä todettakoon, että siirtolaisuutta Suomesta on ollut 1850-luvulta lähtien. Viimeisimmän vuoden 2001 väestönlaskennan mukaan Etelä-Australiassa on 529

Suomessa syntynyttä henkilöä. Kauppavaihto on suhteellisen vaatimatonta koostuen Suomen viennin osalta paperituotteista, koneista ja laitteista, tuonnin osalta elintarvikkeista, lähinnä viineistä sekä jonkin verran koneista ja laitteista. Kauppa on Suomelle reilusti ylijäämäistä.

*Anneli Puura-Märkälä
Suomen suurlähettiläs Australiassa*

FinnFest 11.–15.2., Lake Worth, Florida

Tämänvuotinen FinnFest vietettiin trooppisissa tunnelmissa Floridassa, Lake Worthissa 11.–15.2. Siihen osallistui tuhansia amerikansuomalaisia – paitsi Floridasta myös eri puolilta Yhdysvaltoja ja jopa Kanadasta. Aurinkoinen sää miellytti erityisesti meitä kylmemmiltä leveysasteilta tulleita vieraita. Juhlien ohjelma oli runsas ja monipuolinen ja tapahtumatori Bryant Parkissa kuhisi yleisöä.

Lake Worthin 29 000 asukkaasta liki 40 prosenttia on amerikansuomalaisia ja siten kaupunki on maail-

man toiseksi suurin suomalaiskeskittymä Suomen rajojen ulkopuolella. Siellä toimii parikymmentä amerikansuomalaisten organisaatiota, kaksi haalia ja kaksi kirkkoa.

Siirtolaisuusinstituutti osallistui perinteiseen tapaan FinnFestiin tarjoamalla siirtolaisrekisterin palveluja paikan päällä. Sukujuuriaan hakevia asiakkaita riittikin päivittäin aamusta iltaan. Olavi Koivukangas kertoi juhlilla Finntown-ilmioistä ja Krister Björklund sukutietojen etsimisestä.

Tämä oli ensimmäinen FinnFest, johon Suomen presidentti osallistui. Hyväntuulinen presidentti Tarja Halonen kierteli Bryant-puistossa tapaamassa FinnFest-vieraita. Hänen vierailunsa kunniaksi järjestettiin myös erikoisvastaanotto, jossa presidentti luovutti Suomen Leijonan ritarikunnan suurristin Yhdysvaltain edelliselle Suomen suurlähettiläälle Bonnie McElveen-Hunterille.

Seuraava FinnFest pidetään Marquettessa, Minnesotassa elokuussa 2005.

Juhlien avajaisissa (vas.) FinnFest USA puheenjohtaja, professori John Kiltinen; FinnFest 2004 järjestelytoimikunnan puheenjohtaja, pastori Timo Hukka; konsuli Norman Westberg Seattlesta; Suomi-Seuran puheenjohtaja Pertti Paasio; lehdistöneuvos Kristiina Helenius Washingtonin Suomen suurlähetystöstä ja suurlähettiläs Jukka Valtsaari.

Vaikka siirtolaisrekisteri on käytettävissä myös internetin kautta, henkilökohtaisen palvelun suosio ei ole vähentynyt. Siirtolaisuusinstituutti voi paikan päällä antaa sellaista tietoa, jota ei muualta saa.

Kuvassa Siirtolaisuusinstituutin tiedottaja Krister Björklund palvelemaan sukujuuristaan kiinnostuneita amerikansuomalaisia.

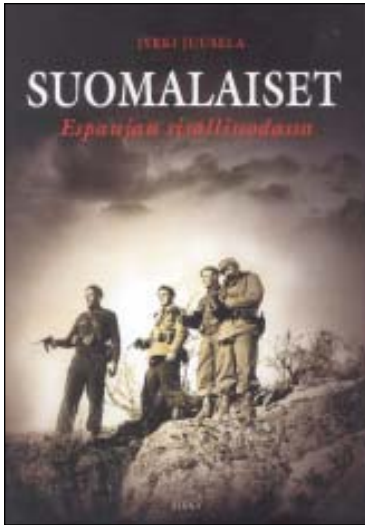

Yleisö sai nauttia myös amerikansuomalaisesta huumorista ja sketseistä. Kuvassa potrien poikien esiinmarssi.

– Teksti: Krister Björklund, kuvat: Olavi Koivukangas.

Kirjat

Jyrki Juusela: Suomalaiset Espanjan sisällissodassa 1936–1939. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2003, 448 s. ISBN951-796-324-6

Suomalaisen siirtolaisuuden yksi mielenkiintoinen sivujuoni on suomalaisten osallistuminen eri puolilla maailmaa käytyihin sotiin. Tutkimuskohteena aihe on erittäin vaikea lähdeaineiston niukkuuden vuoksi. Kaatuneiden luettelot – mikäli ovat säilyneet – ovat paras tietolähde. Sen sijaan tiedot sotilaiden elämästä ja siitä, kuinka he ovat päätyneet vieraiden lippujen alle, ovat usein hyvin vähäisiä. Esimerkkejä näistä tuntemattomimmista sotilaistamme ovat vieraiden maiden armeijoihin joutuneet merimiehet ja Ranskan ja Espanjan muukalaislegiooniin päätyneet suomalaiset, joiden lukumäärä ei ole aivan vähäinen. Yllättävän paljon suomalaisia oli esim. Australi-

an armeijassa ensimmäisessä maailmansodassa, kuten totesin kirjoittaessani äskettäin aiheesta artikkelin.

Espanjan sotaa kohtaan tuntemaani uteliaisuutta ovat lisänneet Australiassa myöhemmin siirtolaisena olleen Leo Fabritiuksen värikkäät kertomukset Espanjan sodasta. Nykyään Suomessa asuva Fabritius on ainoa Suomessa elossa oleva tasavaltalaisten puolella taistellut henkilö. Kanadassa olen tavannut lisäksi samaan sotaan osallistuneen Jules Päiviön.

Vuosina 1936–39 käytiin Espanjassa hyvin verinen sisällissota. Sodassa arvioidaan kuolleen yli miljoona ihmistä. Sekä tasavaltalaisella että kenraali Francon johtamalla ”kansallismielisellä” puolella taisteli paljon ulkomaalaisia. Tasavaltalaisella puolella oli 45 000 vapaaehtoista 52:sta maasta. Jo vuonna 1939 ilmestyi Suomessa kirja ”Suomen pojat Espanjassa” (toim. Jarno Pennanen), ja samana vuonna myös amerikansuomalaisten kustantama kirja ”Meidän poikamme Espanjassa” (toim. K. E. Heikkinen). Tämän kirjan mukaan 100 suomalaista Yhdysvalloista ja 70 Kanadasta osallistui vapaaehtoisena sotaan. Yhdysvalloissa on äskettäin julkaistu kirjasta englanniksi käännetty lyhyempi versio, mikä osoittaa aihetta kohtaan yhä edelleen tunnettua mielenkiintoa. Mutta toistaiseksi on puuttunut kunnollinen kokonaisuus suomalaisista Espanjan sisällissodassa. Tämän aukon täyttää erinomaisella tavalla Jyrki Juuselan 15 vuoden työhön perustuva teos.

Kirjansa alussa Juusela selvittää ansiokkaasti sisällissodan taustat, Kansainliiton toiminnan ja kansainväliset avustusoperaatiot.

Kansainvälisestä avusta tärkeimmäksi muodostui pian vapaaehtoisten värväys eri puolilta maailmaa.

Monet vasemmistolaisesti ajattelevat suomalaiset halusivat lähteä auttamaan Espanjassa laillisen hallituksen puolesta taistelevia tovereitaan. Näin perusteli myös Leo Fabritius lähtöään Kanadasta Espanjan sotaan vain 17-vuotiaana. Toinen tärkeä motiivi monella nuorella miehellä oli seikkailunhalu. Näin lienee ollut erityisesti merimiesten keskuudessa. Suurin yksittäinen ryhmä olivatkin merimiehet. Yhdysvalloista ja Kanadasta tulleita vapaaehtoisia suomalaisia sotilaita oli Juuselan mukaan Espanjan sisällissodassa 150. Kanadan suomalaiset kuuluivat Mackenzie-Papineau -pataljoonaan ja Yhdysvalloista tulleet suomalaiset Lincoln-pataljoonaan. Myös Suomesta lähti kommunistien värväämiä vapaaehtoisia, jotka matkustivat yleensä Tornion ja Tukholman kautta Ranskaan ja sieltä Pyreneitten yli Espanjaan. Neuvostoliiton suomalaisia oli sodassa tiettävästi vain kaksi.

Juuselan mukaan kaikkiaan 225 suomalaista taisteli tasavaltalaisten ja 14 kansallismielisten puolella. Suomalaisten osallistuminen sotatoimiin kuvataan kirjassa tarkasti. Rintamalla kaatui 71 suomalaista. Lukumääristä johtuen kirjan painopiste on tasavaltalaisten puolella, mutta myös Francon joukoissa taistelleet suomalaiset ovat saaneet oman lukunsa.

Kirjan lopussa kerrotaan soturien paluusta Espanjasta sekä heidän saamastaan vastaanotosta Amerikassa ja Suomessa. Sodan tapahtumista on kirjan lopussa myös lyhyt, kronologinen selos-

tus. Myös sukututkimusta ajatellen on erinomaista, että teoksen lopussa on hyvä henkilöhakemisto sotilaista ja listat kaatuneista. Yksi luku sisältää tietoja Espanjan sotaan osallistuneiden suomalaisten myöhemmistä vaiheista. Kirjassa on edustava kuvitus.

Onnittelut Jyrki Juuselalle hyvin suoritetusta työstä. Tämä teos tulee olemaan oiva käsikirja suomalaisista Espanjan sisällissodassa toisen maailmansodan aattona.

Olavi Koivukangas

Paula Tervo: Amerikankistu ja rautarenssi. Finnish immigrant's trunk and the Iron Range. Siirtolaisuusinstituutti. Turku 2003. 105 s. ISBN951-9266-78-X

Amerikansuomalaisista on kirjoitettu hyviä yleisesityksiä, viimeksi Reino Keron laatimat Suomen siirtolaisuuden historia -sarjan kaksi ensimmäistä osaa, Suureen Länteen ja Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaisuustutkimuksen yleiskehyksiä täydentämään ja syventämään on silloin tällöin ilmestynyt henkilökohtaisempia esityksiä, kertomuksia yksittäisten siirtolaisten kokemuksista ja arkielämästä. Tähän lajiin kuuluvat sellaiset

matkakertomuksenkin puitteisiin laaditut haastattelukokoelmat kuin Pertti Virtarannan Hauska tutustua: amerikansuomalaisia tapamassa (1996) ja nyt viimeisimpänä ilmestynyt Paula Tervon *Amerikankistu ja rautarenssi – Finnish immigrant's trunk and the Iron Range* (2003).

Paula Tervo on 1990-luvun lopulla kulkenut Pohjois-Minnesotan kaivosalueella, rautarenssillä, ja löytänyt paljon amerikansuomalaisia, joista monet vielä puhuvat suomea. Haastatteluista hän on koonnut kirjan, jonka välityksellä voimme tutustua kymmeniin nykyamerikansuomalaisiin, heidän sukutaustaansa, elämänvaiheisiinsa ja ajatuksiinsa. Keskustelujen lomassa kirjan tekijä kuvaa haastatteliensa elinympäristöä, paikkakunnan suomalaispiirteitä ja esittää nykysuomalaisen näkökulmasta omia havaintojaan matkan varrelta. Kirjassa ei pyritä niinkään tieteelliseen tarkkuuteen vaan pikemminkin välittämään tuokiokuvia. Niistä syntyy lukijaa kiinnostava, amerikansuomalaisesta elämästä hyvin kuvaava kokonaisuus. Saamme istua mukana monessa kahvipöydässä ja nauttia siitä vieraanvaraisuudesta ja ainutlaatuisesta, lämpimästä tunnelmasta mitä amerikansuomalaiset Suomi-vieraalleen tarjoavat.

Kirjassa on 24 pääotsikkoa, joiden alla on usein pieniä alalukujakin. Jako perustuu eri henkilöiden, paikkakuntien tai kulttuuripiirteiden esittelyyn. Kirjan kannen kartasta lukija voi yrittää vähän hahmotella matkareittiä. Matka alkaa Minnesotan koillisosasta Toimista ja Finlandista. Kuljetaan länteen päin ja käydään Elyssä, Towerissa, Embarrassissa ja Hibbingissä. Vä-

lillä poiketaan Duluthin seudulla Eskossa ja Klokeella (Cloquet). Lisää haastattavia löytyy Minnesotan läntisimmältä suomalaisalueelta Myllykylän (New York Mills) ympäristöstä Sebekasta ja Menahgasta. Matka päättyy Minneapoliisiin kahden nuoren suomalaisen maahanmuuttajan haastatteluun.

Paula Tervo on kirjoittanut kirjan suomeksi ja hänen tyttärensä Ulla Tervo-Desnick on kääntänyt tekstin englanniksi. Tekstit on asetettu niin, että saman sivun vasemmalla puolella kulkee suomenkielinen teksti ja oikealla puolella sitä vastaava englanninosa. Kaksikielisenä kirja tavoittaa varmasti lisää lukijoita. Huolellisen käännöksen ansiosta kirjaa voinee käyttää jopa suomen kielen luetun ymmärtämisen oppikirjana sellaisille opiskelijoille, jotka ovat kiinnostuneita kirjan asioista ja osaavat jo jonkin verran suomea. Kirja saattaa toimia toisinkin päin, englannin oppikirjana.

Kirjassa on mustavalkoisia kuvia haastattavista ja heidän elinympäristöstään sekä runoja ja ruokareseptejä. Ne tuovat amerikansuomalaisesta kulttuurista lähemmäksi meitä.

Pääosassa ovat haastatellut henkilöt ja heidän tarinansa. Joukossa on eri polvien siirtolaisia, maalla ja kaupungissa asuvia, erikäisiä ja eri ammateissa toimivia ja Suomessa usein tai ei koskaan käyneitä. Omista tai perinnöksi saaduista amerikankistuista löytyy paljon tietoa vanhan ajan Suomesta, sopeutumisesta uuteen maahan, amerikansuomalaisena olemisesta ja halusta säilyttää omaleimainen kulttuuri ja suomen kielikin.

”Ei ole liioiteltua sanoa, että suomalaisilla on ollut keskeinen

osa Amerikan pohjoisimpien osien viljelylle saattamisessa, viljelyssä ja asutuksessa. Henkinen rooli on ollut painava ja mittava niin ikään”, kirjoittaa Paula Tervo kirjassaan. Alkuun pääseminen oli usein yhtä vaikeaa kuin Suomeen jääneellä Saarijärven Paavolla. Suomalais-siirtolaisten saapumista Holmes Cityn takamaille Minnesotaan 1860-luvulla ja maanviljelyksen aloittamisen vaikeuksia kuvataan kirjassa Johan Piipon Uusi Kotimaa -lehdessä säilynein sanoin. Peltoa raivattiin käsivoimin, linnut söivät kylvön, tupa paloi ja sittemmin vilja-aittakin sisältöineen ennen kuin onni kääntyi suotuisammaksi. Omakohtaisesti alkuaikojen vaikeuksia kirjassa muistelevat Susijärvellä (Wolf Lake) asuvat, nyt yli 80-vuotiaat Big-Ahon sisarusset Jaako, Jooeli ja Rauha. Kotikielenä heillä on aina ollut suomi, englantia Jaakon ei ole tarvinnut oppia vieläkään.

Kirjassa on paljon kieleen liittyviä havaintoja. Yllättävän moni haastattelu onnistuu suomeksi, vaikka kieli ensin saattaa kangerrella. Toivottavasti Paula Tervolla on tallessa haastattelunauhut, sillä ne kiinnostaisivat varmasti kielen tutkijoitakin. Tervo kiittelee keskustelukumppaniensa hyvää suomen kielen taitoa ja toteaa, että suomen puhuminen antaa voimaa puolin ja toisin. Keskusteluja ei ole litteroitu sellaisenaan, vaan ainoastaan niiden asiasisältö on kuvattu. Mukana on silti paljon amerikansuomalaista sävytystä, sanoja, joita ilman amerikansuomalaisten elämästä on vaikea puhua. On lunssi, mainari, Finnlukeesi, poortitalo, poikatalo, sahamylly ja jänki. Kirjassa kerrotaan, että Duluthissa järjestetään englannin kurs-

seja jopa neljännenkin polven suomalaisille, kun heidän suomalainen korostuksensa on niin voimakas.

Paula Tervon havainnon mukaan suomen kieli näyttää säilyneen parhaiten musiikin parissa työskentelevillä. Hän onkin haastatellut monia amerikansuomalaisia muusikoita, mm. Helinä Pakola, Kip ja Eric Peltoniemiä, Al Rekoa ja Dennis Halmetta. Ja jos kieli-taito ei riitä, voi musiikkia käyttää apuna, kuten esimerkiksi Larry Hiukka tekee. Suosituimpia kappaleita tanssimusiikin puolelta ovat Satumaa ja Metsäkukkia, ja Larryn repertuaariin kuuluu myös Kalastaja-Eemelin valssi, Villiruusu ja Taikayö. Musiikissa suomalaisuus elää edelleen. Sitä todistaa myös laulaja ja runoilija Diane Jarvi, joka konsertoi suomeksi, vaikka ei kuulemma muuten suomea osakaan.

Muita amerikansuomalaiseen kulttuuriin liittyviä asioita kirjassa ovat Pyhän Urhon päivä, Palon laskiainen, kansantanhuryhmä Kirsarit ja Salolammen kielileiri. Siirtolaisuustutkija Timo Riipan haastattelussa tulee esille tuttuja amerikansuomalaisten instituutioita: lehdistö, haalit, kirkko, raittiusseurat, osuusliiketoiminta, kommunistipiirit, Veljeysseura, kalevalaisten ritarikunta ja harrastajateatterit. Kirjassa kerrotaan myös suomalaisten ja intiaanien hyvästä yhteisymmärryksestä ja rinnakkaiselosta. Uskontoa ja uskomuksia käsitellään jonkin verran, ja usein tulee esille erityisesti lestadiolaisuuden tärkeä asema.

Haastatteluista henkii rauhallinen ja myönteinen ilmapiiri. Liikutaan vanhoissa vakiintuneissa siirtolaisyhteisöissä, joissa suomalaisuus kuuluu arkielämään rikkaute-na. Klokeen vanhainkodin asuk-

kaasta tuntuu ”niin kuin olisi kotona”, kun talossa on toisiakin suomalaistaustaisia asukkaita ja työntekijöitäkin – onnellista on saada asua samalla seudulla pitkän aikaa. Kirjassa on enimmäkseen haastateltu keski-ikäisiä tai ylipäänsä vanhemman polven suomalaisia, joilla suomen kielen taito on säilynyt paremmin kuin jälkipolvilla. Kielitaidon puuttuminen ei silti estä suomalaisen tai oman amerikansuomalaisen kulttuurin ylläpitämistä. Kulttuuri säilyy ja elpyy kodin piirissä, taiteen keinoin tai vaikkapa sitä edistämään perustettujen perinneyhdistysten avulla.

Millaisia ajatuksia on uudella, hiljattain Suomesta Minnesotaan asettuneella ensimmäisen polven amerikansuomalaisella? Kirjan lopulla kaksi nuorta suomalaista analysoi omaa sopeutumistaan. Uudet siirtolaiset ovat jo tullessaan kaksikielisiä, ja heillä on mahdollisuus käydä Suomessa vaikka neljä kertaa vuodessa niin kuin toinen heistä kertoo tehneensä ensimmäisenä Minnesotan vuoteen. Saamme toivottavasti lukea lähivuosina lisää uudempien siirtolaisten kokemuksista, mikä monipuolistaa kuvaamme siirtolaisuudesta.

Minulle oli elämys palata kirjan välityksellä yli neljännesvuosisadan jälkeen Minnesotan rautarensille ja todeta, että suomalaisuus siellä on yhä voimissaan. Tunnelma on yhtä lämmin kuin silloin, kun itse tallensin siellä amerikansuomalaista puheenpartta ja muuta perinnettä. Suosittelen Amerikankistu ja rautarensi -kirjaan tarttumista kenelle tahansa siirtolaisuudesta kiinnostuneelle.

Hannele Jönsson-Korhola

Suomea yli rajojen

Hannele Jönsson-Korhola ja Anna-Riitta Lindgren (toim.) 2003: Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä. Tietolipas 190. SKS. Helsinki, 528 s. ISBN951-746-344-8

Tietämys Suomen rajojen ulkopuolella asuvista suomalaisista ja heidän käyttämästään suomen kielestä on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana lisääntynyt runsaasti. Hannele Jönsson-Korholan ja Anna-Riitta Lindgrenin toimittama kirja *Monena suomi maailmalla – Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* kokoaa ansiokkaasti yksiin kansiin laajan valikoiman tähänastista tutkimustietoa. Teos perustuu Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen Suomen kieli Suomen rajojen ulkopuolella -kurssiin ja toimii myös oppikirjana. Kirjan yksitoista artikkelia ovat asiantuntevasti kirjoitettua ja mielenkiintoista luettavaa myös laajemmalle yleisölle.

Kirjan artikkeleissa käsitellään naapurimaissa ja muualla maailmalla asuneita tai asuvia suomalaisperäisiä vähemmistöjä ja heidän puhumiaan suomen kielen eri variantteja eli suomia. Kirjan pääpaino on kielessä, mutta suomien lisäksi artikkeleissa kuvataan myös suomalaisperäisten vähemmistöjen historiaa ja kulttuurioloja.

Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä kuvataan laajimmin keskeisimmissä kohteissa kuten Ruotsissa (kirjoittajat Paula Andersson ja Raija Kangassalo), Norjassa (Anna-Riitta Lindgren, Tuula Eskeland ja Marjatta Norman), Venäjällä (Tapani Leskinen ja Ilkka Savijärvi), Kanadassa ja Yhdysvalloissa (Hannele Jönsson-Korhola). Näiden lisäksi on valikoitu Euroopan saksankieliset alueet (Kirsti Siitonen ja Outi Tuomi-Nikula), Espanja (Johanna Tervala-Pirskanen) ja Australia (Tiina Lammervo ja Johanna Gita). Myös väliaikaisiirtolaisuutta ja -kieltä kuvataan Annukka Katajan ja Birute Klaasin artikkelissa, joka raportoi Tartossa väliaikaisesti oleskelevien suomalaisopiskelijoiden puhumasta kielestä. Kirjan aihepiiri on siis laaja, kuten myös kirjoittajien kirjo: pro gradun tekijöistä suomen kielen professoreihin. Käsiteltävien vähemmistöjen edustajienkaan lukumäärä ei ole kovin pieni: kyse on yli miljoonan ihmisen kielestä ja kohdalosta. Artikkelien yksityiskohtainen esittely ei tässä yhteydessä ole mahdollista, joten rajoitun yleisluontoisempiin johdanto- ja yhteenvetokappaleisiin.

Tärkeä osa Hannele Jönsson-Korholan johdantoa (*Pajalasta Prispanean. Johdantoa moniin suomiin*) on kirjan käsitteistön määrittely. Kirjan päätermi on suo-

malaisperäinen kielivähemmistö, joka viittaa kaikkiin vähemmistökansoihin, joilla on suomalaiset juuret. Heihin kuuluvat niin Ruotsin metsäsuomalaiset, jotka olivat aikoinaan maassamuuttajia kuin myös paikallaan pysyneet tornionlaaksolaiset, joista tuli vähemmistö rajamuutoksen seurauksena. Sana siirtolainen on monitulkintainen: se voi tarkoittaa äsken mainitun maassamuuttajan lisäksi maastamuuttajan (kaikki Suomesta pois muuttaneet) tai paluumuuttajaa, kuten inkeriläiset nyky-Suomessa. Myös käsitteet alkuperäinen tai kotoperäinen vähemmistö ja ulkosuomalainen saavat määritteensä. Eri maissa asuvista suomalaisista ja suomen kielen varianteista suositellaan käytettäväksi yhdysnaa, esimerkiksi espanjansuomalaiset ja espanjansuomi. Käsitteet ruotsinsuomalainen ja norjansuomalainen rajataan vain toisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin tai Norjan muuttaneisiin; vanhempia ryhmiä ovat Ruotsin metsäsuomalaiset, tornionlaaksolaiset (meänkieliset) ja Norjan kveenit. Venäjän suomalaisperäisiä vähemmistöjä mainitaan yhdeksän, mm. inkerinsuomalaiset, punapakolaiset, Siperiaan karkotetut ja Amurin ihaneyhdyskuntalaiset.

Kirjan yhteenvedossa Anna-Riitta Lindgren pohtii kansojen ja kielten ”sulautumista, elämistä ja elvyttämistä”. Mikä on yhteistä suomen kielen varianteille? Selkeimmin variantit eroavat suomen-suomesta sanastollisesti: enemmistökielistä lainataan ympäristöön, yhteiskuntaan ja erityisesti modernisaatioon liittyviä sanoja. Lainasanoja mukautetaan fonologisesti. Nominen täydennetään loppu-i:llä (meänkielen *friski* ’vah-

va, terve' < ruotsin *frisk*) – kuten suomensuomenkin lainasanoissa (esim. *banaani*). Verbit taas yleensä mukautetaan supistumaverbien joukkoon, esimerkiksi amerikkansuomen *stopata* < eng. *to stop* 'pysähtyä, pysäyttää' – kuten vierasperäiset verbit suomensuomessa (*seivata* < engl. *to save* 'tallentaa'). Australiansuomikaan ei poikkea tässä suhteessa, vaikka kirjassa niin väitetäänkin.

Miksi ulkosuomet kuulostavat huvittavilta suomensuomen puhujan korvissa? Kirjan mukaan erilaisuus huvittaa erityisesti silloin kun lainattu sana on samanasuinen (homonymi) jonkun suomensuomen sanan kanssa, kuten amerikkansuomen *pussata* < engl. *push* 'työntää'.

Tulisiko näitä suomesta vähän tai paljon poikkeavia kielimuotoja pitää suomen murteina vai jopa eri kielinä? Kirjan kanta ottaa huomioon kyseessä olevien ryhmien olosuhteet, edut, toiveet ja identiteettikysymykset. Esimerkiksi tornionlaaksolaisille meänkieli on äidinkieli, ryhmään kuuluvat eivät yleensä puhu eivätkä tunne suomen yleiskieltä. Heille suomen yleiskielellä opettaminen koulussa voisi olla vahingollista ja vain nopeuttaisi kielenvaihtoa. Kirjassa pohditaan myös eri suomien tulevaisuutta. Osa on jo kielellisesti sammunut, muut ovat uhanalaisia. Toisen tai kolmannen polven suomalaiset voivat kuitenkin löytää itselleen suomen kielen tai suomalaisuuden uudelleen. (Kirjassa lienee vaikuttavin tunnustus Suomelle toisen polven saksalaisen, Jörn Kobargin runo *Suomi perkele – rakastan sinua*, s. 358–359.)

Kielinäytteitä eri suomista on kiitettävästi. Erillinen sanalista kirjassa esiintyvistä, suomensuo-

mesta poikkeavista sanoista ja paikannimistä sekä asia- ja henkilöhakemisto olisivat voineet olla avuksi kirjan nopealle selaajalle tai opiskelijalle. Taulukkojen ja kuvien numerointi olisi helpottanut viittauksia. Kirjan toimitusaika on ollut pitkä – osa artikkeleista on päivitetty. Nämä pienet puutteet eivät vähennä kirjan arvoa. Asiantuntevat, mutta yleistajuisiksi kirjoitetut, artikkelit herättänevät kiinnostusta suomen kielen opiskelijoiden ja alan tutkijoiden lisäksi myös suuressa yleisössä.

Magdolna Kovács

Suomenruotsalaisia identifiikaatioita Amerikassa

Susanne Österlund-Pötzsch: American Plus. Etnisk identitet hos finlandssvenska ättlingar i Nordamerika. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2003, 251 s. English summary. ISBN951-583-099-0

Susanne Österlund-Pötzschin tutkimus *American Plus* on uusi ja tärkeä lisä Suomen siirtolaisuustutkimukseen. Meillähän on jo vuosikymmenien ajan tehty varsinkin historiallista tutkimusta mertentakaisesta ja aivan erityisesti Amerikan siirtolaisuudesta, mutta huomattavasti vähemmän on tutkittu näiden emigranttien nykyjälkeläisiä. Minkälaisen merkityksen esivanhempien vanhan kotimaan kulttuuri ja perinne saa jälkipolvien parissa nyt, kun he ovat jo useamman sukupolven ajan amerikkalaistuneita?

Tästä kiinnostavasta aiheesta on Susanne Österlund-Pötzsch kirjoittanut folkloristiikan oppiaineessa hyväksytyt väitöskirjatutkimuksensa. Tutkimuksen kohteena ovat toisen ja kolmannen sukupolven amerikansiirtolaiset, joiden esivanhemmat ovat suomenruotsalaisia tai ahvenanmaalaisia eli ns. ”Swedish Finn immigrants”. Tekijä, joka itse on ahvenanmaalainen, on kerännyt haastatteluaineiston tutkimukseensa vuosina 1999–2002.

Tämä tutkimus onkin hyvä muistutus siitä, että Amerikkaan lähti aikanaan myös hyvin paljon ruotsinkieliseen väestöömme kuuluvia ihmisiä; arvioiden mukaan heitä oli noin 20 % muuttajista. Österlund-Pötzsch osoittaa monin eri esimerkein kuinka suomenruotsalaiset ja heidän jälkeläisensä ovat USAssa useiden sukupolvien ajan löytäneet paikkansa suomalaisten ja riikinruotsalaisten emigranttien välissä. Kieli on yhdistänyt heitä enemmän muihin skandinaaveihin kuin suomalaisiin. Tämän näkökulman selkeä esille tuominen on yksi kirjan ansioista.

Tutkimuksen avainkäsitteenä on etnisyyt. Etnisyys on ollut yksi suosituista tutkimusteemoista jo

muutaman vuosikymmenen ajan, mutta siihen liittyy myös paljon erilaisia ristiriitaisuuksia ja vastaakohtaisuuksia, joita erilaiset etnisteoriat pitävät sisällään. Österlund-Pötzsch välttää kuitenkin työssään teoriaviidakon pahimmat ongelmat ja pystyy hyvin puolustamaan omaa valintaansa. Hän on valinnut näkökulman, joka korostaa etnisyyden monimuotoista, vaihtelevaa ja dynaamista luonnetta eli sitä, kuinka entisyys artikuloiuu ja manifestoituu aina tilanteellisesti ja suhteessa toisiinsa.

Tutkimus esittelee ja analysoi niitä tapoja, joilla haastateltavat tuovat esille suomenruotsalaista taustaansa eli kuinka he manifestoivat etnisyyttään. Kulttuurinen erilaisuus saattaa näyttäytyä yhtä lailla tietyissä ruokatottumuksissa, kansallispukujen käytössä, kansantansseissa kuin musiikissakin. Nämä kaikki ovat sinänsä vanhaan totuttuja näkökulmia emigranttitutkimuksessa. Lisäksi Österlund-Pötzsch tuo esille ajankohittaisia esimerkkejä siitä, millä tavoin nykyihmiset osoittavat etnisyyt-

tään ja kiinnostustaan taustaansa. Yksi mielenkiintoisimmista seikoista on sukututkimuksen suosio nykyisten siirtolaisjälkeläisten parissa. Sen merkitys on noussut huomasti viime vuosina, kun tietotekniikka mahdollistaa aivan uuden tyyppisen sukututkimuksen internetin avulla. Tällainen innostus ”juurten” hakemiseen saattaa vielä kasvaa arvaamattomiin mittoihin tulevaisuudessa. Samoin matkat ”vanhaan maahan” ovat monelle nykyamerikkalaiselle niin tärkeitä, että ne saavat toisinaan melkein ”pyhän” luonteen. Jotkut haluavat niin hartaasti päästä käymään esivanhempien maassa edes kerran elämässään, että matka saa lähes pyhiinvaellusmatkan piirteitä.

Tutkimuksesta käy myös hyvin selville se, miten suurien yksilöiden väliset erot ovat identiteettikysymysten yhteydessä. Toisille sukutaustan ja suomenruotsalaisten kulttuuriperinteiden vaaliminen on erittäin tärkeää, toisille se on lähinnä ylimääräistä viihdykettä, kun taas välinpitämättömille sillä ei ole mitään merkitystä.

Yhteenvedona etnisten identifikaatioiden eri aspekteista tekijä toteaa, ettei ole olemassa mitään yhtenäistä suomenruotsalais-pohjoisamerikkalaista etnisyyttä, vaan kyse on lukuisista erilaisista variaatioista siitä, mihin ihmiset identifioituvat ja miten he ilmaisevat sitä aina tilanteen mukaan. Haastateltavat ovat ennen kaikkea nykyamerikkalaisia, joiden elämässä esivanhempien suomenruotsalaisuus on eräänlainen ylimääräinen resurssi ja mukava plussa. Tätä kuvastaa kirjan nimikin. Tämä tulee esille myös haastatteluissa, joista on otettu paljon suoria lainauksia kirjaan. Ne ovat englanniksi ja antavat monipuolisen kuvan siitä, miten monella tavalla kulttuuriperimä näyttäytyy nykypäivän elämässä.

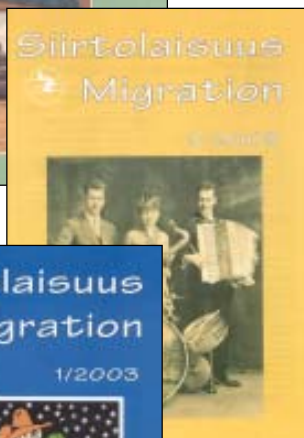
Tämä on erittäin hyvä tutkimus, jota voin suositella kaikille monikulttuurisuudesta kiinnostuneille. Erityisen tärkeää kirjan lukeminen on kaikille identiteettikysymyksistä opinnäytetöitään tekeville.

Marjut Anttonen

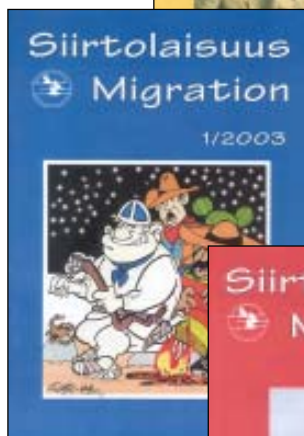
Pysytkö kärryillä myös vuonna 2004?

Siirtolaisuus-Migration tarjoaa ajankohtaista tutkimusta ja tietoa siirtolaisuudesta ja muuttoliikkeistä. Neljä numeroa vuodessa vain 15 •. Ota yhteyttä, niin lähetämme näytenumeron.

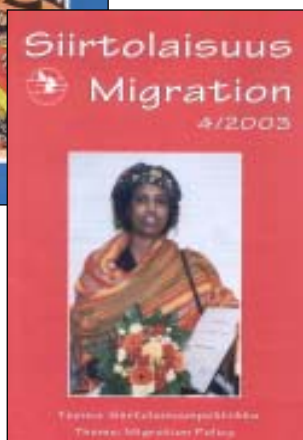
Håll dig ajour 2004

Tidskriften *Siirtolaisuus-Migration* presenterar aktuell forskning och kunskap om migration. Fyra nummer per år endast 15 •. Ta kontakt så sänder vi ett provnummer.

Keep posted 2004

Read the quarterly *Siirtolaisuus-Migration* and you'll know what's going on in migration research. Subscription only 15 •. Contact us to get a complimentary copy.

Siirtolaisuusinstituutti Migrationsinstitutet Institute of Migration

Linnankatu 61, 20100 Turku, Finland
email: sirlau@utu.fi
puh./tel. 02-2840 440
<http://www.migrationinstitute.fi>